

תשרי התשנ"א — ספטמבר 1990

ספרית
המכללה לחינוך
ע"ש דוד ילין
ירושלים

ספרות ילדים ונוער

שנה שבע-עשרה

חברת א (ס"ה)

משרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית, המדור לספרות ילדים
קרן ספריות לילדי ישראל מיסודה של רחל ינאית בן-צבי.

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר מירי ברוך (יועץ מדעי), נחמה בן-אליהו.
ד"ר אסתר טרסיגיא, אביבה לוי, דליה שטיין.

כל הזכויות שמורות

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים,
דוד המלך 8 טל' 02-238202/4

ISSN 0334 — 276 X

דפוס רפאל חיים הכהן בע"מ, ירושלים
מיצבו בנו משה ז"ל

עטופים יגון וכאב מצטרפים למשפחות באבלן ואבלים על

ק"ב / 89
5 / 10
תש"א

ליון קיפניס
1894 — 1990
תרנ"ד — תר"ן

הלל ע.
1926 — 1990
תרפ"ו — תר"ן

מערכת ספרות ילדים ונוער

ביח' בתמוז תש"ן (1.7.90) התקיים בירושלים הכנס החציי-שנתי של מחנכים וסופרים, שהוקדש לנושא: עליה וקליטה והשתקמותן בספרותנו לילדים ולנוער

אולם "מרכז תרבות עמים לנוער" בירושלים היה מלא מפה לפה. מר ברגסון בירך את הסופרים שנכחו באולם והודה למרצים על הסכמתם להשתתף בכנס, ועל רוח ההתגברות שלהם, שהרי כולם מרצים ללא תשלום. בנימין אמיר, סמנכ"ל משרד החינוך והתרבות, ומנהל המינהל הפדגוגי, בירך את 450 הנכחים ועמד על המויגה הנבונה של הפעילות בתחום הקליטה עם העיסוק בספרות היפה, שבה משתקפת הקליטה על סבך בעיותיה. מר אמיר הביע תקוותו שמערכת החינוך תדע להקל על קשיי ההסתגלות של החניכים-העולים ותתרום את חלקה בקליטת העלייה. אנו מביאים מקצת מן ההרצאות שהושמעו בכנס זה.

"המצחיקה עם העגילים"

מאת לאה חוֹבֵב

נושאו המרכזי של הספר "המצחיקה עם העגילים" ליעל רוזמן הוא חבלי קליטת עלייה והסתגלות. דבר זה כבר נרמז בשם הספר, המדגיש את השונה שבעולה החדשה, ובלעג שהשוני מעורר בחברה. אולם נושא זה מורכב, שכן משתלב בו במקביל הנושא הספציפי למשפחה זו, נושא החיפושים אחר האובדת לשם איחוד המשפחה. מסתבר, שאובדן האם אף הוא תולדה של בעיות העלייה וסגירת השערים ברוסיה, שגרמו לפירוד הממושך ולניתוק הקשר בין בני המשפחה, שלא יכלו לעלות ארצה בפרק זמן אחד.

לשני הנושאים המרכזיים הללו, נוספים נושאי משנה, כפי שנראה להלן, המשתלבים יחד לעלילה שיש בה מתח, הרפתקאות ודראמטיות, הסוחפים את הקורא הצעיר והמבוגר, לקריאה שיש בה הזדהות והנאה מרגשת.

מבנה הספר הוא כאותה צְמָח, או כאותה חלה הקלועה שתי וערב וארוגה מכמה עלילות השלובות זו בזו. אצביע על העלילות הראשיות ועל המשניות, ועל דרכי חיבורן זו בזו.

ניתן לראות בכל אחד מן הנושאים הראשיים כעין עלילה ראשית נפרדת, המוצגת בפני הקורא לסירוגין, תוך רמזים אפיים דקים לפתרון התעלומה. מחד גיסא, עלילת קליטתה של מריאנה, ומאידך גיסא, החיפושים אחר האם האובדת. שתי העלילות המשתלבות זו בזו מקרינות זו על זו ומוארות זו על-ידי זו.

קיים שוני בין שתי העלילות: בעוד עלילת קליטתה של מריאנה היא אִפִּית ביסודה, ויש בה יותר תיאור הווי, הווי הכיתה ובית-הספר, הווי החברה והיחסים בין הילדים, הרי עלילת החיפושים היא עלילה דראמטית,

הרפתקנית-בלשית, רצופה מתח ואכזבות. גם בעלילת הקליטה יש מתח ואכזבות, אך לפי שהאירועים בה הם יומיומיים, ואין שינויים רבים במקום התרחשותם, המתח שבה מתון הרבה יותר.

אולם, הצירוף והסירוג שבין שתי העלילות יוצרים מתח מתמיד, ומוסיפים מידע נוסף ובלתי ידוע לקורא. כגון: "קבלת הפנים" למריאנה, העולה החדשה בת השנים-עשרה, הלעג וההקנטה שבהם היא מתקבלת על-ידי החברות (עמ' 6), מוצאים פורקן במכתבים שכותבת מריאנה לאמה. כך נודע לקוראים שמכתב זה ואחרים כמותו לא נשלחו כלל לתעודתם מחמת אי-ידיעת המען של האם.

הסבל של הגיבורה בחברה המתנכלת לה (הרבקת פתק על גבה שעליו כתוב "אני חמור"), (עמ' 10). מחמיר את הרגשת הבודדות שלה ומגביר את געגועיה על אמה "אני שונאת אותם... אני רוצה את אמא", (עמ' 14), ואינו נוטן לקורא לשכוח את הבעיה האחרת המציקה לה.

למעשה מערבת המחברת שני נושאים: ילד חדש בכיתה — ועולה חדש. כל ילד המגיע לסביבה חדשה צפוי לקשיי קליטה. אולם כאשר נוספים לכך קשיי שפה חדשה ומנטליות שונה, כתוצאה מחינוך בארץ אחרת, הקושי מרובה פי כמה.

היחס לארץ החדשה מצד מריאנה, תלוי אף הוא במצב רוחה הקשור בחיפוש אחר אמה: בנסיעה עם אביה לחיפוש הראשון היא קוראת בהתרגשות: "איזו ארץ יפה... אני אוהבת את ארץ ישראל!" (עמ' 16). אולם בשובה מאוכזבת משתנה יחס זה במהירות: "אני בכל זאת שונאת את הארץ הזאת!" (עמ' 18).

לקידום פתרון תעלומת האם תורמת הפגישה עם סבא אליהו. עלילת משנה זו, המשתלבת בשתי העלילות גם יחד, היא תוצאה של משבר. המשבר קשור בקליטתה של מריאנה, והוא נובע מיחסה של המורה מלכה, המורה הקשוחה שאינה מאמינה למריאנה שכתבה חיבור עברי בעצמה. המחברת מותחת ביקורת על התנהגות המורה, שלא זו בלבד שאינה תורמת לקליטת העולה, גם אינה מבינה לנפשה של תלמידתה. מריאנה המסתלקת מבית-הספר כתוצאה מכך, פוגשת בסבא אליהו הגר בשכנותם, וכך משתלבת העלילות.

במקביל נמשכים החיפושים אחר האם, אך גם כאן חל פיצול: חיפושי האב נעשים לחוד, וחיפושיה של מריאנה, שאליהם מצטרף עודד, מתבצעים במקביל. כפילות זו יוצרת מתח נוסף. האב אינו מגלה למריאנה את אכזבותיו ואת הבשורה המרה שהאם "מתה" (עמ' 35), ומריאנה, הרוצה להפתיעו בבשורה טובה, אינה מגלה לו דבר על חיפושיה, כך נוצר מתח בקורא, השואל את עצמו מתי יתגלה דבר החיפושים ההדדיים לגיבורים,

ומתח בין האב לבתו, החושדת בו שהוא עומד לשאת אשה אחרת (עמ' 51).

עלילת משנה פנימית נוספת, שאין להתעלם ממנה, היא עלילת עודד ומריאנה, התפתחות היחסים ביניהם, הניתוק המוליד מתח הרדי, והאיחוד מחדש. כאן מתוארים יחסי ילדים בני שני המינים, ילדים בני שתיים-עשרה ושלוש-עשרה, שניצני הידידות והאהבה כבר נורעים בתוכם. עודד קשור בשתי העלילות הראשיות, גם בקליטתה של העולה החדשה (מלמד אותה שמות פרחים, נוסע אתה לירושלים לקבלת הפרס על החיבור הטוב), וגם לוקח חלק פעיל בהרפתקאות החיפושים אחר אמה. דמותו ריאליסטית ואמינה, וידידותו פנה ומעוררת.

מקריאות ומלאכותיות בשילוב עלילות המשנה

שתי עלילות-משנה החורגות מהתפתחות העלילות המרכזיות, משולבות בסיפור באופן מקרי ומלאכותי. עלילת יונה הנקה ועלילת מר פטר, החולה המדומה. עלילות אלה המשתלבות זו בזו, אינן תורמות במישרין למציאת האם, אלא נעות במקביל לה. נראה לי, שיש הגומה רבה בתיאורו של מר פטר, וצירוף המקרים הוא מלאכותי. כלום היה הכרח לשלב דמויות אלה כדי להגיע לפתרון שתי הבעיות? הרי גם בלי תיאור היחסים שבין מריאנה ויונה אנו קוראים על קליטתה של מריאנה בכיתה והסתגלותה בארץ. ובאשר לאם, הרי הדובון מישקה, הצעצוע העובר כמוטיב מראשית הספר עד סופו, הצעצוע האהוב שהיה מתנת האם למריאנה, הוא שהוליד את ההתוודעות בין האם והבת, ולא דמותו של מר פטר.

מה בכל זאת תורמות עלילות-משנה אלה ליצירה? אולי מעמידה המחברת את הסבל הקיים בחברה במבחן רב-גוני ויחסי. סבלה של מריאנה, הבודדת בחברה המתנכרת, בכיתה הלועגת, בידותה בבית הריק, עקב עבודת אביה הרופא בלילות, סבל זה מימדיו קטנים כאשר אנו פוגשים ביונה, הילדה הנכה הרתוקה לכיסא גלגלים, וכולה שמחת חיים ואופטימיות. החברות והידידות המתפתחת ביניהן מפחיתה אף היא מן הבידודות של מריאנה.

ואשר למר פטר. קיים ניגוד בולט בין יונה ובין מר פטר. סבלו המדומה, בריאותו השופעת וזלילתו המרובה, עם שהוא עושה "דיאטה" של שוקולד וממתקים, עומדים בניגוד לנכותה של יונה השמחה, ולמשפחתה הענייה אך השמחה בחלקה. כאן מחלה של ממש בלי תלונות, וכאן תלונות בלי מחלה.

לאמינותו של דבר מתברר, שמחלת מר פטר היא נפשית, והוא בורח מעצמו ומצער על מות בנו הצעיר, וסבלו הוא שגורם להתנהגותו המזורה. קיים ניגוד נוסף בין שני גיבורים: סבא אליהו, שאיבד את בתו היחידה,

מכיר באשמתו, הגאווה והעקשנות, ונוהג אחרת מאשר מר פטר ששיכל את בנו.

הפתרון לבעיית מר פטר בזמן מחלתו הממשית, אף הוא מלאכותי בעינינו: יונה החולה היא המשעשעת אותו, ובעקבות היכרות זו, ובהתערבותה הפעילה של מריאנה, היא נרפאת בעזרת חברו של מר פטר, הרופא המומחה פרופסור שוכהנרל, שהגיע מאמריקה. כל הבעיות שביצירה באות על פתרון לבסוף, מתוך ריבוי מחלות, רופאים וחולים הממלאים את היצירה בהגומה!

גם ההרפתקאות העוברות על המחפשים הצעירים בירושלים, הרפתקאות שיש בהן מתח האופייני לסיפורי בלשים, יש בהן תמימות ומקריות בולטים. החיפוש אחר האם הם סתמיים ביותר ובלתי הגיוניים. חיפוש האם במוסדות, במעונות ובבתי-חולים על פי רשימה סתמית (עמ' 106), מוביל את הילדים, עודד ומריאנה, למוסד לזקנים "ישושום מדבר", שבו הם פוגשים אשה טובה, גבי גוטהרץ ("לב טוב"). חיפוש זה "כמעט" מוביל למציאות האם, אך מסתבר שרק השם דומה, ולאחריו באה אכזבה גדולה המולידה משבר אצל מריאנה. רק המקרה מוביל אותם לבית היתומים על שם זרובבל, שבו מסתבר, מצויה האם.

המקריות כאן מלאכותית, וכן הפגישה עם הרסה, היתומה הקרחת, שבאמצעותה בעקיפין נמצאת האם. הפנטסטי עולה כאן על המציאות, והספר הריאליסטי שלפנינו נמצא לוקה בעירוב יסודות מעולם הרמיון.

ביקורת על המבוגרים

נושא מרכזי נוסף בספר הוא התנגשות עם מבוגרים. נושא זה נחלק כאן לשני סוגים: ביקורת על התנהגות מבוגרים זרים, והתנגשות בין אבות ובנים. לביקורת קשה במיוחד זוכה כאמור, המורה מלכה המתנהגת באטימות ובחוסר אימון, מאשימה את מריאנה בשקר, ואינה מעריכה את מאמציה והישגיה. יחס זה יש בו עוול כלפי כל תלמיד, אולם כאן נוסף מצבה של מריאנה כעולה חדשה, והעוול מקומם את הגיבורה והקוראים כאחד (עמ' 26).

דמות אחרת "העושה את המוות", היא צילה המטפלת שבבית היתומים (עמ' 58). אף כאן זועק העוול — : דווקא ילדים אלה זקוקים ליד רכה ואוהבת, ואילו היא — קשה. הרעב והדלות שבבית היתומים, ודמותה של הרסה "הבולעת כמויות של לחם בלתי מבוטלות" (עמ' 114). עומדים בניגוד ליחס של המטפלת צילה, ומדגישים את טוב לבח של המטפלת האחרת, עדה, היא אן'לה, האם.

ביקורת חריפה מותחת המחברת על העובדת בלשכת המודיעין העירונית, הנערה "הממשיכה ללעוס מסטיק באדישות, ומזלזלת בקהל" (עמ' 107). העימות שבין הורים ובניהם מוצג בספר כתופעה כללית שבכל דור. כאן קיימת אי-הבנה בין מריאנה ואביה (עמ' 25), ובדור הקודם – בין סבא אליהו ובתו אַלְלָה. העימות בין הסב ובתו גרם לקרע המשפחתי ולניתוק שביניהם, עימות חריף לאין ערוך יותר מזה שבין מריאנה ואביה. ההכללה שבתופעה מוצגת בפיה של מריאנה, "האם כל הבנים וכל ההורים אינם מבינים אלו את אלו?" (עמ' 50). הקונפליקט בין הדורות מוצג על ידי הסב בחיוב, ותשובתו המרככת את הכאב יש בה אמת: "אינני יודע", אמר הסב, "אבל אני יודע היטב שתמיד הם אוהבים אלו את אלו".

ההאפי־אָנְד של הסיפור ממחיש את האהבה שבין הורים וילדיהם בסי־טואציה מרגשת, המשכיחה את כל העימותים: "תוך רגע הפכו מריאנה, האב, הסב והאם לגוש חבוק ומנושק ללא הבחנה. צחוק ובכי עלו לסירוגין מארבעה גרונות" (עמ' 124). לסיום זה מצפה הקורא ומתרגש עם הגיבורים.

ההומור ביצירה

יצירה טובה לילדים, מוטב שיהיו בה יסודות של הומור. קביעה זו מתקיימת בספר זה בשפע.

דווקא ביצירה זו, שרב בה המתח, האכזבות והצער, תורם ההומור רבות בהפיגו מתחים ובשובבו את נפש הגיבורים והקוראים כאחד. קיימות ביצירה סיטואציות הומוריסטיות ויש בה דמויות המעוררות צחוק בעצם מהותן. הצחוק משחרר את הקורא ומהנה אותו, גם אם הסיטואציה יסודה בתיסכול או בצער. להלן מספר דוגמאות.

את אי הבנת השפה, מצב רגיל ובלתי נעים אצל מרבית העולים החדשים, מקבלת מריאנה עצמה בהומור מלבב. היא שצוחקת לטעותה שלה עצמה, ומתארת כיצר החליפה סוכר במלח בשעת אפיית העוגה במסעדת בית הספר. "ספרו שאפילו הכרוזים בפינת החי לא רצו לאכול את התבשיל הזה" (עמ' 12). סיפורו של האב על חיפוש האם, הוא סיפור שאת המתח הרגשי המלווה אותו קשה לשאת, בא ההומור ומפיג את המתח: "מן הבית יצאה אשה קטנה

ושמנה עם חמישה סנטרים, כל אחד גדול מחברו" (עמ' 24). תפקיד דומי־ממלא ההומור בשעת חיפוש האם בירושלים על ידי מריאנה ועודד המתוסכלים. "איבדתי את השיניים", אמרה למריאנה הזקנה הכוכה בחצר המוסד. "את כולן בבת אחת?" תמחה מריאנה. "כן, זה היה מחובר", ענתה הזקנה... "זאיפה זה קרה? התעניינה מריאנה. "במגדל שלום, ירקתי מן המגדל למטה. זה כל כך גבוה, אבל גם השיניים נפלו לי" (עמ' 108).

מריאנה המנהלת משק בית עקב העדר אמה, מביאה לאביה לביבות שרופות שהכינה ומציינת: "אבא רגיל לאכול אוכל שרוף" (עמ' 48), וכך הופך הכישלון להומור.

הניכור והביישנות בביקור הראשון בבית יונה, מתפוגגים בהומור של סיטואציה: העטישות הרבות "שבאו בצרורות תכופים ומבדחים" (עמ' 77), זרוז את השתלבותה במשפחה.

הגזמה, כידוע, אף היא גורמת להומור. הבכי הכללי, המוגזם ביותר, שבו משתתפים כל הנוכחים בבית מר פטר, לרבות בעל הבית המבוגר והכלבלב המגלגל, הופך בסופו של דבר לצחוק כללי, מידבק ומשחרר (עמ' 97). הדמות ההומוריסטית היא דמותו של מר פטר, החולה המדומה. בתיאורי מחלתו והטיפול בה יש הגזמה רבה (יהחלפתי 14 רופאים ואף אחד לא מצא את הסיבה!), אולם הוא מבקש את רופאיו (יהחליטו שצריך עוד ניתוח, בינתיים מט הרופא, עמ' 62).

ההומור ביצירה יוצר אופטימיות, ומונע מן הגיבורים והקוראים כאחד מלהתייאש במצבים קשים.

הדמויות ביצירה

לא כל הדמויות שביצירה עוצבו במידה אמנותית שווה. ישנן מספר דמויות עגולות, בהן חיוב ושלילה משמשים כאחד והן ריאליסטיות ואמינות. אולם, כמה מן הדמויות נותרו שטוחות, מהן חיוביות ומהן שליליות. הדמויות החיוביות הן יונה, המורה רקפת והגברת גוטהרץ שבירושלים. הדמויות השליליות הן הבנות גאולה ושולה והמורה מלכה. גאולה "מצטיינת" בחוסר יושר, שופכת את החלב לכיור תוך הונאה של אמה (עמ' 9), ומעתיקה מחברותיה את השיעורים. כמוה שולה, הזורקת אוכל מתחת לכסאה של מריאנה וגורמת להאשמתה (עמ' 15), מעתיקה אף היא במבחנים, ושתייהן כאחד מסכסכות בין מריאנה ועודד על ידי משלוח מכתבים מזוייפים. דמויות אלה שנואות על הקורא ומגבירות את האהדה למריאנה הסובלת מהן. הדמויות הריאליסטיות והאמינות הן דמותה של מריאנה, דמות אנושית המגישה עזרה לזולת, ונותנת לחברותיה להעתיק ממחברותיה. עם זאת היא ילדה גאה ומתפרצת (עמ' 51), ולא תמיד שולטת בעצמה. המחברת עיצבה את דמותה כילדה הכממה לאהבת אם, בוכה כאשר רע לה, ויודעת לצחוק מתוך הומור. במהלך העלילה חל בה שינוי עם התאקלמותה: הבושה טרה ממנה (עמ' 104), ואת מקום האיפוק והנימוסים היפים תופש החיספוס הצפרי, והיא מחברת פומון אירוני בגנותה של שולה, "מלכת הכיתה" (עמ' 84). רצונה העז לעזור ליונה ולהביא לרפואתה, מביאה לווייתור על היקר לה ביותר, על הדובון ועל החיפוש אחר אמה.

סבא אליהו אף הוא דמות עגולה. את גאוותו וקשיחותו כלפי בתו הוא מבקר כיום ומודה באשמתו. כלפי מריאנה הוא סובלני ומשפיע עליה חום ועצות טובות. ניכר, גם בו חל שינוי במהלך חייו.

דמויות ריאליסטיות נוספות הן עורך, ד"ר הוברמן האב, ואפילו מר פטר, במקצת. מר פטר משפיע טובה על יונה, אך כשאין הוא זקוק לעזרתה, הוא מסלקה מביתו. הוא מודה בטעותו ודואג לריפוייה. דמותו נעה בין הגרוטסקי והקומי מחד גיסא, ובין היגון והסבל המודחק והנסתר מאידך גיסא.

שמותיהם של כמה מן הגיבורים הם סמליים ורומזים לתכונתם או למצבם: סבא אליהו מזכיר בדמותו את המושיע הנסתר, אליהו הנביא, המודמן במפתיע לסובלים. מריאנה — בשמה נרמז מצבה: "מר" לה, ו"אנה" תפנה לחפש את אמה. את השם העברי, מרים, המוצע לה על ידי מורתה השנואה מלכה, היא דוחה בועם. יונה — תמימה וטהורה, רכה טובה ומשרה שמחה בלי סוף. המורה רקפת — נעימה ועדינה כאותו פרח הרקפת שמריאנה אוהבת את שמו ומתפעלת מפריחתו (עמ' 4), והיא משמשת כהקבלה ניוודית למורה מלכה, המולכת ביד קשה בכיתה. הגברת גוטהרץ — היא בעלת "לב טוב", כתרגומו של שמה, ועוזרת לילדים בצרתם. שמות המטפלות בבית היתומים, עדה וצילה, לקוחים משמות נשיו של למך. כל אחת מהן מאופיינת כמו בתורה, על פי השלילה והחיוב של בנייהן (בראשית ד"י יט — כב).

מובן, שפרושי לשמות הגיבורים אינו אלא "דרש", אך הוא קרוב לאופי הדומיננטי של כל אחת מן הדמויות.

הטבע הפיוטי ביצירה

תיאורי הנוף הקצרים ובעיקר תיאורי הפרחים, מוסיפים מימד פיוטי לעלילה רבת המתח, ומפיגים אותו. מריאנה רוצה להכיר את שמות הפרחים, ובכך להתקרב אליהם ואל הארץ בכלל זה. "הנה, שם, פרח שאני יודעת שמו בעברית — נָרְד, אני יכולה להגיד ורד ולהרגיש את הריח ואת הצבע, את העלים המקופלים ואת הניצן, הכל בבת אחת, אתה מביין? ותאר לך שלורד היו קוראים פול. זה לא אותו הדבר" (עמ' 42). דברים אלה מעידים על רגישות הדוברת, אך גם על אהבת הטבע של המחברת.

בתוך השמעת דברי ביקורת חריפים על חברותיה המחרימות אותה ואינן מקילות על קליטתה, היא מצביעה גם על החיוב שיש בארצנו, "למשל, הרקפות הללו", והיא הראתה באצבעה על רקפת יחידה "שהוארה פתאום בקרן שמש מתגנבת ודמתה לשלהבות זעירות ורודות" (עמ' 47). העולה החדשה מסוגלת לראות גם את היופי שמסביבה.

המורה המלמד ספר זה בכיתה, טוב יעשה אם ישים לב גם לכך, ויפנה את תלמידיו לפנינים הללו והדומים להם הפזורים בספר.

סיכום

בסיכום העיון בספר אדגיש מספר נקודות. הנושא המרכזי שעליו הצבעתי, נושא קליטתה של העולה החדשה, מוצג בספר באורו השלילי מצד אחדים מבני החברה הקולטת. אולם, דווקא התנהגות זו מקוממת את הקורא הצעיר, יוצרת בו התנגדות למעליבים, ותורמת בדרך השלילה ליחס חיובי ונכון לעולה החדש.

ובאשר ליצירה בכללה, למרות הפגמים שהעירות עליהם, יש בספר ערכים רבים הראויים לציון: אהבת אם, אהבה לארץ ישראל, עזרה לזולת ולחולה, ידידות אמת, יושר וקנות.

אך מעל לכל, זהו ספר המציג בפנינו נתינה ושכרה, נתינה שיש בה הקרבה במיטבה. הנתינה היא גם מניע בעלילה, וגם מצביעה על אופיו של הנותן. סבא אליהו נותן למריאנה את ספר התנ"ך היקר לו, שקיבל מאשתו, מריאנה, נכדתו, נותנת לו את ספר הילדים ברוסית שקיבלה מאמה האהובה. נתינת היקר ביותר היא משמעותית, ויש בה רמזים אפיים לפתרון הקשר שביניהם.

אך יותר מכל יש בנתינת הדובון מישיקה מן הסמל המהווה מפתח לפתרון החידה שבעלילה. נדיבות לבה של מריאנה, תפילתה לשלום יונה, ונדרה לתת את מישיקה ליתומות שבמוסד, יש בו ניגוד למצופה והפתעה לקורא: הוויתור על הקשר האחרון עם האם, על הדובון שהיה מתנתה האחרונה, הוא המחזיר לה את אמה בהפתעה גמורה:

'אלוקים', אמרה בלחש, 'אני מוותרת לעולם על אמא שלי. לא אכפת לי שלא אמצא אותה. אני לא אנסה לחפש אותה עוד, אף פעם. אני מבטיחה, אולם עשה שיונה תחיה, שיונה תלך ותהיה בריאה, אני מבטיחה לך, אני אתן את מישיקה במתנה...' (עמ' 120).

ואחרי קיום הנדר בנוכחות המטפלת ערה, אנו קוראים:

ואז קרה משהו מוזר. כמעט בריצה ניגשה המטפלת אל סל התפירה שעל שולחנה, תפסה זוג מספריים ובתנועה חדה שיסעה את בטן הדובון. 'מה את עושה?!' צעקו מריאנה ופרחיה בבת-אחת ומריאנה החלה צווחת: 'מה עשית למישיקה שלי, מרשעת?! ונקה על המטפלת שהחזיקה בדובון בידה האחת, ובשנייה היתה מחטטת בכרסו... לבסוף משכה את אגרופה מבטנו המרופדת של הדובון והעלתה פיסת ניר. 'מריאנה!' צעקה האשה בקול גדול וחבקה את הילדה בורעותיה. 'בתי שלי, את כאן' (עמ' 123).

קטעים אלה הם שיא הסיפור, וקריאה בהם מרגשת כל פעם מחדש.

קריאה עצמית מונחית בספר "המצחיקה עם העגילים" (נספח)

קליטתה של ילדה בעולה חדשה כדרך שהיא מתוארת בספר "המצחיקה עם העגילים" ליעל רוזמן, עשויה לקרב את הילדים הקוראים לנושא. לכן מומלץ לטפל בספר בכיתה ב' קריאה עצמית מונחית.

יש לתת בידי כל תלמיד ספר לקריאה בבית, לאחר שהמורה תקרא מספר קטעים כדי לעורר מוטיבציה. כן רצוי לקיים שיחת הכנה על נושא אחד או שניים המוצעים להלן. את המשימות יש להציע בעבודת רשות ולא כחובה. לאחר הקריאה של הילדים, כעבור שבועיים בערך, ניתן להקדיש לספר שיעור אחד או שניים להעמקה על פי הנושאים המוצעים (לא כולם!). גם את עבודות היצירה יש לתת כרשות, כדי שהקריאה בספר תשאר כחוויה מהנה ולא כעול מכביד. את החיבורים שיכתבו הילדים רצוי לקרוא בכיתה וגם לתלות חלק מהם על הקיר בפינת הספר.

רצוי לכוון את התלמידים לקריאה נוספת של ספרים מומלצים בנושא קליטת העלייה, ספרים שניתן להשוותם לספר הנדון כאן, כגון: מירה מאיר, "אלינה היא אילנה", ספרית פועלים. תמר ברגמן, "הילד מ'שמה", עם עובד. יצחק נוי, "אור ואלכסנדרה", כתר. דורית אורגד, "שבועת האדרה", הקיבוץ המאוחד. דבורה עומר, "צוללים קדימה", שרברק.

הצעות לפעילויות (כיתות ה'ו) לפני הקריאה — קריאת קטעים על ידי המורה:

- 1) עמ' 12 — מן המלים "אתמול עבדתי במסעדה", עד סוף העמוד.
- 2) עמ' 26 — מן המלים "המורה מלכה בחנה" עד "המורה מלכה יצאה".
- 3) עמ' 35 — מן המלים "בקול רועד שאל", עד סוף העמוד.
- 4) עמ' 57 — מן המלים "רוח עזה נשבת" עד עמ' 58 — "איך אני נראית".
- 5) עמ' 62 — מן המלים "בהתחלה נתחור", עד סוף העמוד.

שיחת הכנה

נושא ראשון — עלייה וקליטה: הילדים יביאו דוגמאות של עולים חדשים המוכרים להם, תוך התייחסות לקשיים בארץ חדשה. אם קראו אחד מן הספרים הנ"ל, יוכלו להביא דוגמאות ספרותיות.

* ראה הצעה לקריאה מונחית בספר זה, בתוך: חיה דקל, קריאה מונחית, אור עם, 1989, עמ' 40-44.

נושא שני – פירוד וגעגועים אל הורה. הילדים ינסו להבין ולהסביר (תוך אמפטיה) את הסבל של ילד שאחד מהוריו אינו נמצא בבית (הנסיבות אינן מחייבות דווקא מוות או גירושין. הורה עשוי להיות בשליחות או במילואים).

נושא שלישי – עימות עם מבוגרים. ניתן להביא לכיתה שיר, או להזכיר לילדים שירים ידועים להם שענינם התנגשות בין ילדים למבוגרים ("הילד הרע" ללאה גולדברג, צריך קטן; "כובע קסמים", כנ"ל, מה עושות האילות; "האניה" למרים ילן-שטקליס, בחלומי, ועוד. בעקבות היצירה ניתן לדון בנושא כהכנה לספרנו.

נושאים אלה עשויים לתרום להכנת הילדים להעמקה בספר הנדון. מובן שאין לעסוק בכל הנושאים כפתיחה, ולפי שיקול דעת המורה ניתן לדון בהם גם לאחר הקריאה.

משימות עם חלוקת הספרים (רשות!)

- א) ציינו קטעים בהם מקשים הילדים על קליטת העולה החדשה.
- ב) סמנו קטעי הומור שהצחיקו אתכם.
- ג) מהו הקטע המרגש ביותר בספר?

דיון לאחר הקריאה

- א) הילדים יקראו את הקטעים שהכינו, תוך נימוק בחירתם.
- ב) ביקורת על שולה, על גאולה ועל המורה מלכה, תוך הבאת דוגמאות מחיי הילדים ובית הספר (לא לגלוש לפגיעות!).
- ג) הגאווה והעקשנות כגורם מפריד (סבא אליהו).
- ד) עזרה לזולת ביצירה – בדרך עדינה ובעקיפין (ליונה הנכה, למר פטר, עורך למריאנה, לזקנה בבית המחסה, ליתומות).
- ה) מה הם סוגי המחלות שאנו נתקלים בהם ביצירה? מי מרפא את מי? יש להרגיש את ההגומה שבמקרים אלה בספר.
- ו) האם כל המאורעות שביצירה ייתכנו במציאות? האם צירוף המקרים בעלילה הוא מצוי ורגיל? (שאלה זו קשה, ומכוונת לכיתה גבוהה. מטרתה, להעמיד את הילדים על המלאכותי שבעלילה).
- ז) מה הם שלבי הסתגלותה של מריאנה? מתי היא מסתגלת ומתאקלמת?
- ח) המחזות סצנות מן הספר (פורים, הריב עם שולה וגאולה, מר פטר החולה, הפגישה בין מריאנה ואמה, ועוד).

(המשך בעמוד 26)

"שבועת האדרה" ו"ידידות במבחן"

מזווית ראייה של הסופרת

מאת דורית אורגד

"מזווית ראייה של הסופרת" משמע התייחסות אישית, ומנקודת ראות זו אנסה להשיב על שאלה הנוגעת לכל ספרי העוסקים בנושא, והיא: מה הניע אותי לספר את סיפור עלייתם של בני עמנו ארצה, ולתאר את אופן קליטתם בישראל.

כיוון שהתשובה מורכבת ואף מופשטת משהו אשתמש באנלוגיה. הספר הראשון שכתבתי נקרא "חברתי זהובת הפרוה" והוא מספר על חוויות מתחום אחר שגם הוא קרוב מאוד ללבי — הטבע בכלל ובעלי חיים בפרט. הרחף לכתיבת הסיפור נבע מהתנסויות שהעשירו את בני משפחתי ואותי ונראו לנו כשלל חוויות מרתקות, וכך גם הצטיירו בעיני ילדים מבאי ביתנו בעוד שמכרים מבוגרים הגיבו (במקרה הטוב) בהרמת גבה. נוכחתי שאחודים מידידי חולפים על פני דברים, שהם בעיני נפלאים, בלי לראותם כלל והצטערתי בגינם. נוכחתי שבגיל מבוגר כבר לא ניתן להילמד עניין זה של עצירה רגעית במהלך החיים השיגרתיים לצורך השתאות מתופעות מינוריות הקשורות בטבע. דומה שמה שהוחמץ בתחום זה בגיל הילדות אבוד לעד. בימים הרחוקים שנכתב ספרי הראשון לא ידעתי שאלמד פילוסופיה ואתודע למשנתו של מרטין בובר, לתורת ה"אני-אתה" שלו המתארת את היווצרותה של זיקה מיוחדת, אמיתית, המחייבת השקעה נפשית. אבל כשהכתרתי את "גיבורת" הספר — שאינה אלא אוגרת קטנה — בתואר "חברה", דומני שבלי משים כיוונתי לדעתו. הרחף לכתיבה נבע אל נכון מחשש ההחמצה. הרגשתי שעלי לשמר משהו שעם היכנסו לתודעה הוא נעשה נקודת מוצא לדרך ראייה נוספת, להיווצרות רגישות חדשה. מאחר שאיננו יכולים להתייחס לכל הסובב אותנו, אנחנו בוררים לעצמנו דברים שנראים לנו חשובים והיתר נדחק הצידה. בזה האופן, כך נדמה לי, נוצרת התודעה שלנו, ובא לידי ביטוי ה"אני".

בחוויות הילדות שנחו בהקשר לעולם החי והצומח אני רואה את המקור

לספרים שהקדשתי ל"חברות והובות", ל"ידידים בפקעות משוי", "לקופי ים" וליצורים אחרים.

בצורה שונה מבחינה עניינית, אך קרובה מאוד מבחינת ההתייחסות והדרך לכתיבה, עסקתי בסיפוריהם של בני נוער ומבוגרים שהגיעו זה לא מכבר ארצה. בת שנתיים הייתי כשעלתה משפחתי לישראל. בביתי דיברו שפה זרה והמיינהגים שלמדתי בבית לא תאמו את המקובל בחברה "הקולטת". שמתי את המלה קולטת במרכאות כפולות כיוון שלא היתה אותו זמן שום תודעה של קליטה, וקשוי ההסתגלות חידדו את רגישותי. לימים, כשהמציאות בארץ היקרתה לי מיפגשים עם בני עליות שונות, חשתי על בשרי החשוף את קשוי קליטתם. ומתוך הכאב הזה צמחו הסיפורים. זאת ועוד, הרגשתי שאם לא אתאר מה עובר על הילדה עמליה שעלתה עם משפחתה מאירופה, (בספר "עמליה וגיו"), אם לא אספר על קשוי של גבריאלי שהגיע ארצה מארגנטינה (בספר "ידידות במבחן"), אם לא אתאר את קשוי של "מוזו הגדול" שהיה איש מכובד ב"מלאח" (הגטו) שבמרוקו ובארץ נתרדר מצבו (בספר "אל מקום חדש"), אם לא אגלה מה נודע לי בתחקיר מדוקדק ובשיחות רבות עם אנשי "ביתא ישראל" שעלו מאתיופיה (בספר "שבועת הארדה") — אזי אחטא לעצמי ואחמיץ הורמנות לתרום את חלקי, ויהיה מיזערי ככל שיהיה, ליצירת אותה רגישות, לאותה תודעה ציבורית שכה חשובה בעיני.

אין להסיק מכאן שכתובתי כפופה לאיזה צוו מודע. כל הנאמר עד כה הוא בדיעבר, במבט לאחור, לאחר שהסיפור כבר נכתב. רק או אני שואלת את עצמי שאלות פרשניות באשר לתוכנו.

אוכל להדגים זאת על ידי תהליך כתיבתם של שני סיפורים קצרים. האחד, "דף חדש" נכתב לפני כשנה, בעקבות שיחה עם ד"ר מירי ברוך על נושא הסליחה. דיברנו על הקושי להתגבר על הגאווה, ועל מכשולים אחרים, כדי לבקש מחילה, סופר אחר היה מתאר אולי סיטואציה משפחתית, או אתרת כלשהי. ואילו בדמיוני נולד מיד סיפור על ילדה עולה חדשה. ילדה זו, נינט, (ששמה הוחלף לנינה) באה לכאן עם אימה שמעוררת את חשדנותם של ילדי השכונה הרואים בה אשה מפוקפקת ומתנכלים לה ולבתה. בהיוודע לילדים מה הביא אותן לישראל הם מבינים את גודל העוול שגרמו להן ומבקשים לתקן את המעוות. (שם הסיפור "דף חדש").

וסיפור אחר שנכתב גם הוא בעקבות שיחה, שנושאה היה יובל תל-אביב, והפעם עם עורכת כתב העת לנוער "משהו", עפרה גלברט-אבני, שהיתה מעוניינת לקבל לעיתון סיפור על העיר. מה שצץ במוחי היה קשר שנוצר בין נערה יתומה ממוצא תימני שמכרה מיץ רימונים בקיוסק של אביה בשכונת מחלול (כיום ככר אתרים) לבין הנער אליושה, עולה חדש פליט שואה,

ממזרח אירופה. (שם הסיפור "מיץ רימונים").

ביקשתי בדוגמאות אלו להראות כיצד, בלא להתכוון, חוזר דמיוני לשאוב בוואריאציות שונות מאותה באר ממנה שתיתי בילדותי. באיזה אופן נובטים סיפורים, כמו מאליהם, על הרקע המיוחד שהיווה את קרקע הגידול שלי. אולם "ידידות במבחן" ו"שבועת האדרה" אינם סיפורים דמיוניים, אף שנעזרתי בדמיון לעיצוב הדמויות ולפיתוח העלילה. בשכונה שגרתני לפני כחמש עשרה שנים הכרתי כמה משפחות שעלו מדרום אמריקה ועקבתי במיוחד אחר הקורות לילדיהם. שמתני לב לכך שאותם ילדים אינם מוכנים "לכוף קומתם" כדי להיקלט במהירות בחברה החדשה, ודרכם לשמר מינהגים שהיו מקובלים עליהם בארצות מוצאם עוררה בי יראת כבוד. אך לא נעלם ממני המחיר שהם משלמים.

גיבור סיפורי, "גבריאל" היה מנודה מחברת הילדים ומרוב בדידות התחבר עם נער ערבי "חמיד" שבא לעבוד בשכונה. קשייו של גבריאל ומשפחתו, והמצבים המסובכים שנוצרו, דירבנו אותי לכתיבה. זו הדרך שנולד הספר "ידידות במבחן".

שונה היתה לידתו של הספר "שבועת האדרה". אמנם בהגיע גל העליה מאתיופיה (במסגרת "מבצע משה") נתעוררה בי סקרנות רבה להכיר אנשים אלה, וכשנערך מטעם אגודת הסופרים סיור היכרות כזה מיהרתי להצטרף. באדיבות רבה, בעדינות ובנועם נתקבלו על ידי בני העדה בעיירה שדרות. אולם כל שאלותינו נענו בתשובות קצרצרות, מלוות בחיוך עצוב. לא היה אפשר להכירם ולתהות על קנקנם, וחזרנו איפוא כלעומת שבאנו.

בימים הבאים, כשהתפרסמו בעיתונים ידיעות על התאברויות וסיפורים קשים אחרים אודות העולים מאתיופיה, הצטערתי שאין לאל ידי לעשות למענם. והנה, אחרי הרצאה שנשאתי במסגרת השתלמות מורים, ניגשה אלי מורה שהודתה בשם חנה רפלו, וסיפרה על עבודתה החינוכית בקרב צעירי העדה שנמצאים בכפר הנוער הדתי שליך כפר חסידים. היא ביקשה ממני לכתוב ספר לבני הנוערים על נושא עלייתם וקליטתם של "ביתא ישראל" — כפי שבני העדה מכנים עצמם מדורי דורות — והבטיחה לעזור לי כמיטב יכולתה. באתי לכפר הנוער ושם הבנתי שבלעדי מחקר רציני על העדה אין טעם למפגשים אישיים. הלכתי לחפש חומר בספריות ובבית התפוצות, ואחרי חודשים שעסקתי בקריאה ובמחקר חזרתי לכפר הנוער הדתי, ולמקומות אחרים שבהם פגשתי את בני העדה, מצויידת, מלבד הידע העיוני, גם במראות נוף אתיופיים ובמלים אמהריות חיוניות. וכעת אכן נפתחו בפני הלבבות וסופרו לי דברים שלשמעם דומה שגם אבנים תבכינה. כתבתי את הספר בתחושת אמפאטיה עמוקה ואני תפילה שהודדות זו תעבור לקוראים הצעירים.

"צברים" ועולים בשנות ה-20 וה-30 בשני ספרים

מאותה תקופה

מאת אלכס זהבי

ב־1936 פירסם א. שמאלי את "בני היורה" — סיפורה של כיתה ו' בתל-אביב בראשית שנות ה־30. הספר כתוב בהשפעת "הלב" — על-פי עדותו של א. שמאלי, המובאת על-ידי א. אופק.

ב־1942 פירסם י. סלוצקי (מאוחר יותר סלוא) את "מעמק ובלון עד ים כינרת" — סיפור הרפתקאות, שבמרכזו עומדים שני נערים הבורחים מביתם. העלילה מתרחשת בשנת תרפ"ו.

הספרים שייכים לז'אנרים שונים של ספרות הילדים; המתכונות שבחרו בהן הסופרים לשקף את המציאות הארץ-ישראלית של שנות ה־20 וה־30 השפיעו במידה רבה על דרך בחינתם אותה בכלל, ובתוך כך את אחד משני הנושאים שעמדו במרכזו חיי היישוב היהודי — העלייה (י. סלוצקי מאיר גם את הנושא השני — ההתיישבות).

המשמעות של ה"עלייה" בשנות ה־20 וה־30 נשמרה עדיין בראשוניותה — היא נשאה עמה מטען ערכי חיובי חד-משמעי. המעבר, מארץ כלשהי לארץ-ישראל, נתפס כשינוי חיובי, כהיחלצות מבורא עמיקתא — על-ידי תושבי הארץ. הקולטים — גם אלה שראו עצמם ותיקים, חיו בארץ שנים לא רבות, ועל-פי המושגים של ימינו רובם היו נתפסים כעולים. בכיתה ו' של "בני היורה" למדו שלושים ושישה תלמידים "יורק רבע מהם היו צברים. הרוב עולים, חלוצים קטנים. היום סידרנו דיאגרמה לארצות מוצאיהם של ילדי כיתתנו, והתמונה מעניינת מאד: ילידי הארץ — תשעה, וילדי פולניה — שמונה, רוסיה — ארבעה, ליטא — ארבעה, רומניה — שניים, גרמניה — שניים, ואחד אחד מאוסטריה, צרפת, בולגריה, סוריה, תימן, אמריקה, אוסטרליה" (עמ' 14). למלה "עולה" נוסף התואר "חלוץ קטן", המעניק למעשהו, או ליתר דיוק למעשי הוריו, משמעות ערכית חיובית.

י. סלוצקי אינו מדבר על העלייה ואינו מכנה את העולים בכינויים. גיבורו, יליד הארץ, נולד בירושלים וחי שם עד שמשפחתו הצטרפה אל אביו הנגר,

שעבד בהקמת מבנים בעמק. בעיני ירושלמים של שנת תרפ"ו — העמק היה רחוק, האנשים שחיו בו נתפסו כעושים משהו גדול אך לא ברור דיו. מי שחי בירושלים לא היה מודע שהעשייה המהפכנית מופקדת בידי ותיקים מעטים, ורוב העושים הם עולים חדשים. המעבר מירושלים לעמק הוא לכאורה המעבר מן הסביבה הארץ-ישראלית השרשית ביותר (משפחתו של יוסף חיה בעיר דורות אחרים) אל זו החדשה שרוב תושביה עולים. אולם דווקא בכפרי-ילדים — שבו יוסף לומד עם ילדים שניצלו מן הפרעות ברוסיה — הוא חיפש תכונות "צבריות" שמקורן בדפוסים שהביאו ואימצו אנשי "השומר" וחלוצי העלייה השנייה והשלישית. ואילו ביישוב "מחנה-ישראל" (כפר חסידים) הוא מצורף לכיתה של עולים שהוריהם והם מתמודדים בפועל עם כל ייסורי הקליטה, בכפרי-ילדים הירושלמי הוא הזר, ורק משהוא רוכש גיגונים "צברים" ולומד לרכוב על סוסו הוא מתאקלם, אך ב"מחנה ישראל" זרותו נושאת אופי שונה — הוא היחיד שמשפחתו אינה מתייסרת בייסורי קליטה. שם הוא נותר שונה, כי הוא במיעוט. רק במסע בריחתו עם חברו יאשה (יעקב) מתגלה "עליונותו" על-פני חברו, כי הוא מתמצא במפה (לא רק הגיאוגרפית, כי אם גם החברתית אידיאית) של האיזור, ואת קושייתו של חברו משלימים ההתמצאות והידע שלו הארצישראלי.

ב"בני הזירה" מרבים לדבר על העלייה. העיסוק בעלייה ובעולים מתבטא בהאזנה לסיפורים על הדרך לארץ-ישראל, המיתרגם למעשה על-ידי עזרתו של בן הכיתה לעלייתו של ילד שהגיע ללא סרטיפיקט באניה ("נחמן מכניס חבר לארץ-ישראל" — סיפור כשלעצמו לא אמין). התלמידים כותבים מכתבים לילדי הגולה, ונערכת פגישה מרגשת בין תלמיד לבין מורתו שעלתה לארץ. בכל הסיפורים קיימת חלוקה דיכוטומית בין פה לשם! פה טוב, שם רע. המסר השולט הוא, שיש לעשות הכל כדי שילדים ייצאו מן החוץ המאיים ויבואו אל הארץ הממתינה להם. ומכיוון שכאן בארץ טוב, אין בעיות של הסתגלות לטוב, מן העולה נדרשת קבלה חדר-משמעית של הנורמה המקובלת, ואף לא מותרים לו אפשרות להסת, ומכיוון שכך, אין מקום לדבר על קונפליקט בין הילדים שהגיעו משם (שהם הרוב על-פי מוצאם, אך המיעוט על-פי התנהגותם) לבין הילדים מכאן.

בשיעור הראשון של "בני הזירה" המורה משמיע דברים פאתטיים, שראשיתם הם "כשבעים גלויות פוזר עמנו במשך אלפיים שנות גלות נודויו" וסיומם: "הושיטו נא יד איש לרעהו והיו לאחד. כאן נגשים את שלושת יסודות נחמתנו: עם אחד, ארץ אחת ושפה אחת".

תגובות התלמידים צפויות, הן נושאות אופי רגשי — הכרזה: "בעיני רבים נוצצו דמעות"; "קיבוץ גלויות — קראה עפרה — בליל שפות! ואחרים מילאו אחריה: אכן ימות המשיח, תרגומן המעשי של ההכרזות היה: "נלמד את חברינו החדשים

עברית! וגם את שמותיהם הזרים נחליף בשמות עבריים" (עמ' ל), ומיד בלי לשאול אם שלושת הילדים החדשים בכיתה, מודיעים לאוה ששמה ייקרא חוה, לסופיה ששמה הוא צופיה ולסם ששמו שמואל, החדשים נגמגמים במבוכה, ודווקא הלץ שבכיתה הוא שאומר: "כל הבא לארץ כתינוק שנולד. היום נולדתם מחדש. מול טוב! (שם). מן הפרק השני עד סוף הספר אין נרמז על מעשה של סיוע לשלושת החדשים, שנוסף להיותם עולים גם באו מארצות שאין בהן ילדים בכיתה (רק מגרמניה יש "ותיק" אחד). יתר-על-כן, אותם ילדים אינם נזכרים במהלך הסיפור, כלומר במשך שנת הלימודים המתוארת לא השתלבו הילדים באף אחת מפעולות הכיתה בצורה שהיתה ראויה לאיזכור.

רמו מקיף לקשיי הקליטה נמצא בסיפור (המובא בחתף) של אליקים, שעלה שנה וחצי קודם מרוסיה, וחייב היה לעזוב אם הלימודים כדי לסייע בפרנסת המשפחה, ברוח אותם הימים מצוקה הראויה לציון היא מצוקה כלכלית, המחייבת את הילד לצאת לעבודה בגיל צעיר. יציאתו מלווה באמירה רגשנית על חוסר הצדק החברתי.

אליקים עלה מרוסיה, כמוהו עוד שלושה ילדים בכיתה. ביום המקודש להזדהות עם מצוקת יהודי בריה"מ ניכרת הזדהותם עם סבל בני משפחותיהם שם. אחד מהם מגלה ברשימת הנספים בסיביר את שמו של אחיו. "הרע" שם מלכד את הקבוצה "כאן", ומשמר ליום אחד את ייחודה בכיתה.

יהודה סלוצקי מציג בסיפורו את גורלם הקשה של העולים "מבפנים". קשיי פגישתם עם הארץ אינם מוצגים כעימות בין תרבויות, אלא כקשיים חומריים הגוררים עמם מתחים בין בני המשפחה ומצוקות אחרות. גם החלוקה בין "כאן" לשם אינה דיכוטומית בספר. כך, למשל, מסופר כמה רע היה ברוסיה בתקופת הפרעות, לאחר שהשלטון המהפכני מתייצב מוצאים בני משפחתו של יאשה את מקומם. על כך הדעות חלוקות, אם יאשה צריך לציית להוריו ולהיענות לדרישתם שיחזור אל משפחתו. ב"זרותו" של יאשה מצויים יסודות רבים שהנוער הא"י ניסה לאמץ: דיבור ישיר, נאמנות לעקרונות, סיבולת פיסית, תושייה. דווקא אלה חסרים לנער הירושלמי, אלא שהוא אינו חש נחות, וכשם שלמד לרכוב על סוסים מבנימין בכפר ילדים, כך הוא רוכש תכונות של נחישות וסבילות מיאשה שהגיע מ"שם". העדר הדיכוטומיה אינו נובע מצדקנות או מהכחשת האמת, אלא מהעובדה הפשוטה, שקבוצת העולים חיה בקהילה שלה, שאין לה כמעט מגע עם הסביבה. קשייה נובעים מהיותה חדשה וזרה ומניתוקה מקבוצות א"י אחרות, אך ניתן ליחסם גם למאמץ הפיסי ולדלות החמרים שאפיינו הקמת כל יישוב חדש.

ההבנה בין יאשה ליוסף נוצרת בזכות קבלתם זה את זה ובזכות פתיחותם. סיפור ידידותם ב"מחנה ישראל" ובעת מסעם הוא סיפור של התמודדות זה

עם זה ושל קבלה הרדית, שבשלב מסויים מנחה אותו רעיון משותף, מניעת החזרתו של יאשה לרוסיה. גם בענין זה אין סלוצקי נוקק לפראזות. יאשה אינו רוצה לשוב לרוסיה ולאחר שעשה מאמץ עצום כדי להגיע לארץ וכדי להיקלט בה, הוא חש פגוע כשהתעלמו ממאמציו וביטלו ולא שאלו לדעתו — כל זאת בשם העקרון של חובת הציות להוריו, מאז שיצא מהבית נדרש ממנו לנהוג כמבוגר, וככזה היה שותף להקמת המשק של אחותו וגיסו, והנה לפתע הורד בסטטוס לדרגת ילד החייב לציית למבוגרים.

ב"עמק זבולון עד ים כינרת" מודגש קושי ההינתקות מן העבר הקרוב. ההיזכרויות חוזרות ונשנות, גם סיפור העלייה מובא באותנטיות (וראוי להשוותו עם סיפורו הדומה לכאורה של שמואל נחמני ב"בני היורה"). מספר זה ברור לקורא, שהקליטה כרוכה בויתור על קשר המשפחה שנשארה בחו"ל, ועל הרבה פרווילגיות אופייניות של תקופת הילדות והנעורים, ובמאמץ עצום של עמידה בדרישות המוצגות לנקלט כנער (החובה ללמוד) וכמבוגר (החובה לעבוד) גם יחד.

בוויכוח על מחויבותו של יאשה להוריו אין נשמעות דעות חד-משמעיות; רק יוסף הילד וחנן המבוגר, התמהוני, בטוחים שאסור להתיר לו לעזוב את א"י. גם מתיישבים וותיקים אינם בטוחים בכך, ופנחס מכפר יחזקאל עוזר בסופו של דבר ליאשה, רק משום שהוא מודה עם עקשנותו של הנער ומתרשם מעוצמת רגשותיו.

הבט אחר של בעייתיות הקליטה נגלה בעקיפין, מכיוון לא צפוי, בספרו של סלוצקי כל זמן שיאשה היה שקוע בעבודה הקשה במשק רודו, הוא לא היה מודע לזכותו לארץ ולתרבות היהודית. רק הפגישה עם נופיה ועם שרידי העבר מגלה לו, שכדי להשתייך צריך לסייר, לפגוש נופים ואנשים ולקרות דעות.

א. שמאלי אימץ את הדגש של "הלב", שבו מערכת אידיאולוגית מוסרית כופה את עצמה על התפתחות העלילה, ומציעה אינטרפרטציה המתעלמת מעולמו של הילד כאינדיווידום, ומשום כך מעשים קשים — כהחלפת שם ללא שאילת רשות — מקובלים אצלו כנורמטיביים, וקיימת התעלמות מקשיי יום-יום העלולים לערער את נכונותה של ההנחה האידיאולוגית, לפיה קיים הבדל (או שוני) חד-משמעי בין כאן לשם.

י. סלוצקי מאמץ את הרגם של סיפור ההרפתקאות. שבמרכזו עומדים ילדים הנאבקים למען אמת שלהם, הצומחת אורגנית מעולמם, והתנהגותם מושפעת מרצונם לגלות את העולם ואת עצמם כמות שהם, על-ידי התנסות. דגם זה של סיפור אמין יותר, ואכן הספר גרוש מצבים שבהם הגיבורים מתעמתים עם המציאות כמות שהיא, וממילא אכן היא מוצגת כחד-ממדית.

קולטי העלייה בראי ספרות הילדים

מאת ירדנה הרס

בשיר מלפני שלושים שנה, אומר חנן שרמי:

ואל תפחד, כי צר הבית
לי ולך.

הן כל שלי — למעןך
על כן רחב דלתי אפתח
על כן אצעק בדמי הליל:—
בואה, אח!

לאחי ביתי אפתח
ואומר לו: בוא, האח,
זה ביתי אני בניתי
לי ולך.

בוא אלי ושב מולי,
ואל תחרד כי צר גבולי,

מתוך קריאת הכמיהה לאח, שיבוא כבר, מתוך ההן הגדול, מנבכי האהבה וההזמנה ללא סייג, משתמעים גם הגיגי הלב המנוגדים, הנסתרים, של האח הקולט:

חרדה, "כי צר הבית" (צר הגבול) לשניהם; פחד; תחושת ההפךר שב"לי" — "ולך"...

האח המזמין, המכין, הקולט — צועק בדמי הליל. והצעקה הזאת, "בואה, אח!" מקפלת בתוכה — ראשית לכל — את הצורך העצום, שחש האח היושב בביתו באח הרחוק, החייב לבוא ולהצטרף אליו. הצעקה בדמי הליל היא ביטוי דראמאטי וחרוף לצורך הזה.

עם זאת — והרי האח הרחוק עדיין לא השמיע דברו כלל, ואף אינו נוכח ואינו נשמע בשיר כלל — קיימת השלכת חרדות: חרדות הקולט על העתיד להיקלט. "ואל תחרד ואל תפחד..."

בצר ההזמנה מצוין גם האיזכור, כי "זה ביתי אני בניתי לי ולך". וכן: "הן כל שלי — למעןך..."

נְחִסָּת הקניין: ביתי (לא ביתנו), שלי (לא שלנו) "אני בניתי" — אמיתות הן, שבעייתיותן בצדן. אמיתות אלה עתידות לחרוק ולצרום ביום הקטנות, המפציע לאחר לילות השימחה וזרי הפרחים בשדה התעופה בן גוריון;

לאחר ש"החגיגה נגמרת" ו"צריך לקום מחר בבקר ולהתחיל מבראשית את הדרך הארוכה של הסתגלות הדינית, של חלוקה במשאבים, במישרות, במקומות עבודה, בבתי מגורים ועוד ועוד.

כיצד מחריש המשורר בשירו את התחושות הללו שהן "קטנות", אולי, אך מציקות? כיצד גובר בשירו הרגש החגיגי והמוצדק, של הנס הקורה לנו על החששות?

הדבר מושג באמצעות הדגשת הצורך שלנו (הקולטים) בעלייה לארץ. על כן אנו הוועקים "בדמי הליל": "בואה; אחו!" ולא העולה הוא המצעק: "קחני אליך, אחי".

ואין הדבר מופרך, ואין הוא בבחינת צדקנות מצד המשורר; שהרי רק בשמה של השבות הגדולה פנינו מה שבינינו: "הן כל שלי למענך. / זה בייתי אני בניתי לי ולך". והחרו המבריח חותם ומאשש תחושה זאת: "בואה, אחי".

חורתמו של השיר הישן חותם-אמת הוא. על כן יפה הוא גם לשעתנו; גם לתחושות הסותרות הרווחות בציבורנו עתה.

הדיהם של לבטי הנקלטים גודשים את הספרים; ובדין. לא קל להיות "המצחיקה עם העגילים". לא פשוט להיות ילד עולה. קשה מנשוא הוא "זה הכאב של שתי המולדות", כדברי לאה גולדברג. קשה מאוד "להישתל פעמיים". אך אנו נתרכז כאן — והפעם — בלבטיו של המקבל, הקולט, ובטעויות שהוא עלול לעשות, ועושה. נמקד מבטינו כמה שמשתמע בעניין זה בכמה מספרי הילדים שלנו.

בסיפוריה של נורית זרחי "חורשת האקליפטוסים" מוארת הבעייה שבמרכז דיוננו היום מזווית מיוחדת. לפנינו סיפור קצר, שיש בו יסודות מובהקים של נובלה. עלילת הסיפור מרוכזת, חד מסילתית, מטפסת אל פסגתה ושוככת מהר.

הסיפור בנוי על עלילה נפשית פנימית; הנענית להתרחשות ריאלית חיצונית. יש בה מן היסוד הדראמאטי ומן הגלגול ההכרחי אל ההתנגשות. בעיית הקרבן, שתובעת קליטת העולים מן הוותיקים, מוארת כאן בגוונים מיוחדים: "הייתה שדירת אקליפטוסים אחת מפורסמת בכל הגליל העליון. תיירים היו עוצרים את המכוניות שלהם כדי להתבונן בה". חורשה זו היא תפארתו של הכפר מדרוניה. יש לחורשה שונאים (משפחת ברקאי) ואוהבים (בגון הילדה צילי, גיבורת הסיפור, בתם של הברקאים). יש לה לחורשה מתנכלים בדמותו של הקבלן אגוזי (שהוא נחוש וקשה כאגוז).

שזורת אגוזי: "הגיעו עולים חדשים וצריך לבנות שיכונים חדשים בשבילם. אין עצה. צריך לכרות את השרדה".

הגזירה מעוררת סערה. מכתבי מחאה זורמים אל אמצעי התקשורת:

"את שנותינו היפות ביותר בילינו בשדרה הזאת. אל תתנו לעקור אותה!"
"אנא, אל תכרתו את השדרה. יחד אתם עוקרים את נעורינו!"
תשובת אנשי הסוכנות והממשלה: "זהיכן יגורו העולים החדשים? בין ענפי העצים?"

דינה של החורשה נגזר. הצלתה החלקית, הסמלית, היא באמצעות האמנות. היא חייה מעתה בתמונה שצייר נחמיה.
"אי אפשר לבנות בלי להרוס" אומר נחמיה. "העולים החדשים אינם צריכים עכשיו את ציוץ הצפרים ואת צלליות העצים עם ערב. הם זקוקים קודם כל לגג מעל לראשם, למרפסת, למטבח ולחדר ילדים. אולי אפשר היה לבנות את השיכון במקום אחר, אולם או היה הכפר מדרוניה נשאר וקן ומדולדל. גם הכפר צריך לתושבים צעירים, לחנויות ולבתי ספר."

הכפר, הזקוק לעולים, ובו צילי הילדה שנשארה בו שלא כאחיה הגדולים, נדרש להקריב את פארו מעין גיזת תפארתו. וכשם שלמען בניין בית לעולים (שהכפר הקולט נזקק להם לשם החייאתו ומניעת ניוונו) ייעלמו וייכרתו האקליפטוסים שלו, כך גם מאברת צילי את "צמותיה השחורות, שהיו על ראשה, פאר המשפחה, אינן! גם הן נבלעו בתמונה" — אותה תמונה; שבה תחיה חורשת האקליפטוסים לעד.

מהי משמעות הוויתור הנדרש מן הוותיקים, ומדוע הם מתלבטים? על מנת לקלוט הם חייבים לוותר על תפארת הנעורים היפים של המדינה, על זכותם הבלעדית על נעורים אלה שהבאים אלינו לא היו שותפים להם. הלבטים קשים. אך נחמיה, ששמו כשם בונה החומות בעלייה הקדומה, יודע שאין אפשרות לבנות מבלי להרוס. וההרס הזה הוא שם אחד למחור הנדרש מן הקולטים. "הן כל שלי למענך" שבשירו של שדמי מקבל כאן משמעות חדשה.

זאת ועוד. רשאי השואל לשאול: מדוע דווקא אקליפטוסים ולא זיתים או תאנים? מדוע לא אלונים או אלות? מדוע עץ, שהוא עצמו בשעתו היה עולה עד שנהפך לוותיק? התשובה ודאי שאינה טמונה באופיו של העץ דווקא. המורה, שידון בכיתתו בסיפור, ישמע פירושים רבים מפי הילדים. לא כולם יסכימו בלב קל עם אגווי ונחמיה.

גורית ורחי כתבה סיפורים נוספים העוסקים בבעיית הקליטה החברתית. דמויות רבות בסיפוריה, ובכללן עולים, נאחזות בציפני נפשן בעברן ובמורשתן מן המולדת הראשונה, שאותה עזבו מתוך כיסופי גאולה או מחמת סכנות. אלא שלא בכך אנו עוסקים הפעם, אלא בלבטי הקולטים. לכן לא נוכל לעמוד על דמותה של ה"דודה יוספינה (ה)נשארת באסם" ועל בני דמותה. ורק נזכיר שהישארותה של יוספינה באסם משמשת אף היא מקור מבוכה לאנשי המקום שקלטו אותה. והסיפור ואנחנו הקוראים

עומדים לצדה. הרי מן האסם הזה ומן האישה השונה והמשונה שהונח לה להישאר בו צומחת לה בשורה, שנכחה ניצבים הקולטים, שהתרגו, משתאים ואסירי תודה.

הנה כי כן, הזכרנו את הקורבן הנדרש מן הקולטים ואת המבוכה שמעשה הקליטה כרוך בה לא פעם. המסר של ספרות הילדים, העולה מעיוננו עד עתה, הוא שאין מנוס מן ההקרבה למען העלייה. הקולטים מוותרים ומקריבים לטוב להם, משום שבעלייה תלוי עתידה של מדרונייה, עתידנו שלנו.

ובאשר למבוכה, הרי ניתן להקטינה, להקל אותה. דבר זה ייטיב עם הקולט והנקלט גם יחד. בסיפורה של יעל רוזמן "המצחיקה עם העגילים" עומדת במרכז העלילה מריאנה, ילדה עולה. הספר מתרכז בעיקר בה. היא "המצחיקה עם העגילים". אך מה באשר ל"צוחקים"?

אמנם יש בהם, שצחוקם הוא צחוק של רשעות מטופשת. יש בהם, שצחוקם הוא צחוק של מבוכה; יש הטועים מתוך חוסר הבנה וחוסר אימון (מורתה של מריאנה למשל); יש החוששים למעמדם החברתי, שהילדה העולה "מסכנת" אותו (כ'מלכת הכיתה' וסגניתה); אך יש גם כאלה שיש בהם הרבה חיבה, הרבה רצון טוב — והם נבוכים ואינם יודעים כיצד לפתור את חירתה של הילדה העולה, שהתנהגותה ולבושה זרים להם. היא עדיין משחקת ברובן למרות שהיא כבר ילדה גדולה. הם מתאמצים לפתור את הבעייה. אינם נרתעים ואינם נמלטים אל הצחוק הלעגני. לאלה מגיעה נשיקת הסיום בעמוד האחרון של הספר. הם, המיוצגים ע"י עודד, אכן זוכים בה והוא מקבל אותה בשמם.

מה אומר עודד, באיכות הקולטים, למריאנה ברגע כזה של מבוכה?
"מריאנה נשאה את עיניה והחזירה כסיד. בפתח עמד עודד שחוח ועצוב פנים. נבהלה למראה חורונו, אך בו ברגע נזכרה שהוא ראה אותה לוחשת לדובון וכעס רב עלה בה.

"מרגל! הרימה קולה בצעקה. מקשיב לדברי אחרים. מי הרשה לך להיכנס לחררי ולהאזין?"

היא קימצה את אגרופה מוכנה להסתער ולהכות את ידידה...

"מריאנה" אמר עודד. "לא התכוונתי להאזין... איני אשם... הדלת היתה פתוחה. אבל, מריאנה, שמעתי חלק מדבריך. ואיני מבין מאומה. איני מבין מדוע נערה גדולה כמוך משחקת ברובון. איני מבין מה סיפרת לדובון שלך. אני רק יודע שאת מוכרחה לספר לי הכל. יהיה קל גם לך וגם לי."

מריאנה שקעה בהרהורים. אכן עודד צדק. מישהו מלבדה חייב גם הוא לדעת הכל...
(המצחיקה עם העגילים, עמ' 51-52).

ומריאנה מספר לנער הישראלי היחיד הקולט אותה באמת, בחברת

הילדים. זה שיש בו אהבה ונכונות, את סיפורה: על הגעגועים, על העלייה לארץ ישראל והתקוה ו... ו... ומרגע זה של פתיחות וגילוי לב נעלמת המבוכה ומתחילה הדרך הארוכה אל הפתרון.

הפתיחות, פתיחותו של העולה, היא שתייע לקולטיו להתגבר על המבוכה. והמבוכה היא במקרים רבים מאוד שָׂרָשָׁן של בעיות קשות. אין הכרח לסבול או לגרום סבל מסוג זה, שעורר עומד בו.

מוטיב זה עולה אף מתוך ספרו של משה גרנות "להיות כמו כולם". עיקרו של הספר: סיפור עלייתו של נער יהודי מרומניה בשנות החמישים הראשונות. הנער, דודיק, מנסה להשתייך. אך כאן כאילו אינו קיים, כגורם בחברת הכפר; אינו שייך ואינו רצוי. החברים מחרימים את חגיגת הבר מצווה שלו ומלבינים את פניו.

הספר, שהוא מצד סוגו הספרותי רומאן לבני הנעורים, הוא יחסית רחב-יריעה ומחלק את הבעייה לשני מוקדים. האחד — האווירה הכללית בכפר שבו אמורות משפחות העולים להיקלט. השני — מאבקו של הנער על מקומו בארץ הזאת. אשר לאווירה הכללית:

"...האנשים היו סגורים, מסוייגים. לא דיברו כמעט עם העולים החדשים. המושבניקים היו כולם חלוצים בני העלייה השלישית. הם הסתכלו בחשך ובחוסר אימון בעולים שבאו לכפרם להכשיר עצמם לחקלאות... והנה באים להם פליטים שאינם יודעים עברית ורוצים לקחת חלק כפרי עמלם. הם ובניהם הרגילו עצמם לעבודה קשה בחום הלוהט בעקשנות ובהתמדה, והנה באים אלה ואינם יודעים להחזיק טוריה בידם. הסוכנות דורשת מהם להעסיקם ולהכשירם לקראת עבודה חקלאית עצמאית, והם היו מוותרים ברצון על עבודתם של רפויי שרירים אלה..." ("להיות כמו כולם" עמ' 114).

הקולטים בעל כרחם הם אפוא "סגורים", "מסוייגים", לא מדברים כמעט עם העולים. הם חשדנים וחסרי אימון; חשים שמישהם פלשו לביתם, אשר בנו לעצמם בעמל-שנים. המחבר אינו מאשים. הוא מנסה להבין. הוא מתאר. יש בסיס לתחושתם הקשה של הוותיקים: "רוצים לקחת חלק בפרי עמלם". ומי? אלה שאינם יודעים להחזיק טוריה בידם.

ושוב יהיה זה נער, מן הוותיקים, שיפתח פתח להבנה בפרק "איך יוצאים מזה?" (עמ' 124 — 128) יבין כי הגאולה תבוא מן ההחלטה "אנו בא אתך". מבוכת הקולט תסתיים ברגע ש"יבוא עם" העולה, ויביא לידי הבנה בינו לבין חבריו המסתוייגים, החייבים להיות קולטים. אז ייהפך העולה ל"אחד משלנו", כשם קפרה הידוע ישל ימימה טשרנוביץ-אבירר. אז תיפסק מבוכתנו ויחדלו לבטינו.

מטוטלת הרגשות של קולטי העלייה הנעה מ"כל שלי למענך" עד "הייתי

מוותר ברצון עליך ועל עבודך" היא קשה ומביכה. יפה נוהגת ספרות הילדים שלנו, המאירה בצד סבלו של העולה את דיוקנו הנבוך של הקולט אותו מוויות ראייה שונות. טוב, שבשורתה עימה.

1. רשימת היצירות והספרים הנזכרים במאמר "לְאָחֵי" / חנן שדמי מצוי בין היתר ב"עונה וחג", מקראה, "מסדה".
2. "המצחיקה עם העגילים" / יעל רוזמן. עם עובד, 1990 (הדפסה תשיעית).
3. "חורשת האקליפטוסים" / נורית זרחי. (בתוך "הכורסה המתנדרת").
4. "הדודה יוספינה נשאת באסם" / נורית זרחי.
5. "להיות כמו כולם" / משה גרנות. כתר, 1986.
6. "אחד משלנו" / ימימה אבידר־טשרנוביץ הוצ' י. ברונפמן.

(המשך מעמוד 12)

עבודות יצירה (רשות 1)

(א) טיפלתי בעולה חדש (פגשותי במשפחת עולים, שכני הם עולים חדשים).

- (ב) הגדולים, תמיד הם אינם מבינים!
- (ג) אבי נסע לחו"ל לזמן רב (למילואים).
- (ד) המורה נתן לנו "מבחן כבוד".
- (ה) השתתפתי במבצע בילוש אחרי...
- (ו) הצעות לפרסום מודעות בעיתון על חיפוש האם.
- (ז) דמיין את הפגישה בין מריאנה ואמה, בדרך שונה מזו שבספר.
- (ח) ספר על סבא שלך, או על זקנים שאתה מכיר.
- (ט) טיפלתי בילד נכה (חברי הוא נכה).
- (י) צייר אחת מן התמונות המתוארות בספר.

(המשך מעמוד 15)

לא מכבר בפגישה שנתבקשתי לקיים בבית סוהר עם אסירים במדור של גמילה מסמים, אמר לי אחד העצירים: "את מדברת על מוות בסיפורים. אצלנו זה לא סיפור, זו מציאות".

דומני שגם לעולים מאתיופיה, שהכמיהה להתאחד עם בני עמם היא שהביאה אותם לישראל, (לאחר שבמשך כל תקופת גלותם ועד לסוף המאה הקודמת הם האמינו שלא נותרו עוד יהודים בעולם מלבדם, וזו אחת הסיבות שקיימו באדיקות קיצונית את מצוות הדת), גם להם, שלא חטאו במאומה, אין זה סיפור אלא מציאות. בידינו הדבר לשנות גווניה של מציאות זו, להוסיף לה, בהתייחסות נאותה מצדנו, משהו וורוד.

הקליטה במוסדות חינוך פנימייתיים

מאת גרשון ברגסון

כל אדם המשנה את מקום מגוריו הוא בבחינת מהגר, הוא עוקר מן הידוע והבטוח, אל הבלתי-ידוע. הבלתי מוכר, גם אם התנאים החדשים אליהם הוא נקלע נהירים וברורים.

המהגר מארץ לארץ — והעולים המגיעים אלינו בכלל זה — חרדתם גדולה עשרת מונים.

העולה נקלע לאווירה תרבותית שונה מזו שהורגל לה, התנאים הפיסיים שונים, הווי חברתי לא מוכר לו, הלבוש שונה, והתנאים הכלכליים — לפחות בתקופה הראשונה — גרועים מאלה שהיה רגיל להם.

העולים שמגיעים אלינו מרוסיה הסובייטית, השאירו מאחוריהם, דירות, מקום עבודה קבוע, גם אם המשכורת הספיקה רק לצרכים ראשוניים. ויש ביניהם גם כאלה שרמת-חייהם עלתה על זו הממוצעת בארצם. לא כולם חשו בסכנה הפיסית המיידית מפאת גבור; האנטישמיות לסוגיה.

לפיכך ממלאת את לבו של העולה חרדה, ותהליך ההסתגלות לתנאים החדשים קשה — מה גם שעלייתו אינה אידיאולוגית אלא תוצאה של טיכיה, של תחושה עדרית — "כולם נוסעים אסע גם אני".

במאבק ההסתגלות הוא חייב קודם כל לרכוש שפה חדשה. הקושי בתחום זה כפול: האחד — עצם רכישת שפה חדשה; השני: השפה העברית שונה מכל שפה שלמד לפני כן, צורת האות חדשה לחלוטין; הקריאה והכתיבה מימין לשמאל; אין בינה לבין השפות שהוא יודע (רוסית אנגלית) שום דבר משותף, לא בצורה, לא בשורש, לא בדקדוק ולא בתחביר.

בני העולים הצעירים קולטים את השפה מהר יותר מן המבוגרים, עובדה זו מעוררת, שלא במודע, רגש של נחיתות ואף קנאה, כשם שהשפע המתגלה לנגד עיני העולה — בחנויות, בחלונות הראווה, בלבוש ובדירות של מכרים ושל ותיקים שבהן הוא מבקר — גם אלה מעוררים קנאה. נוסף על כל אלה הוא חרד לעתידו, כי במקצוע שרכש אינו יכול להיקלט

מיד, הוא חייב בהשתלמות, רופא בעל-יותק של עשרות שנים חייב בתהליך של "התמחות" מחודשת — גם אם הוא מודה בכך שהרמה אצלנו גבוהה יותר.

ויש עולים שאין להם סיכוי להשיג עבודה במקצועם ונאלצים לעבור הסבה, ואין הדבר קל כלל, לרכוש מקצוע חדש — גם אם החדש קרוב למקצוע שהוא תחום מומחיותו.

הוסף על כך את השוני במשטר, את סדרי המנהל המסובכים, את ההרגשה של בעל בעמיו החי כעת על הקצבה של המוסדות — בבחינת אוכל לחם חסד, והרי לך הסבל והחררה של העולה.

יש כמובן נקודות-אור שונות המקלות על הסבל והלבטים, ושלוש הן הבולטות: אחת — התקווה שזוהי תקופת מעבר, ובסופו של דבר הכל יבוא על מקומו והא ראייה — אלה שעלו לפני-כן, הרי הסתדרו וחיים טוב. השנייה — אין חשש לפגיעה פיסית מפאת היותו יהודי. והשלישית — הקליטה של הילדים, התקדמותם המהירה, הסתגלותם לתנאים החדשים, השתלבותם בחברתם החדשה.

מכאן התפקיד החשוב שממלאת מערכת החינוך, ותרומתה לתהליך ההסתגלות היא מעבר להקניית השפה לצעירים.

הבעיה הראשונה העקרונית שבפניה עומד המחנך היא: מה טוב יותר? להטמיע מיד, לנתק את העולה מכל מה שאליו היה קשור בעבר, או לשמר לפחות חלק מן ההרגלים ואורח-החיים, ולהקפיד על מעבר הדרגתי? כיצד נהגו החלוצים בעליות הראשונות? שמרו על רוב-שקיה ועברו לתרבוש, לחגורה צ'רקסית, המשיכו לשיר שירים רוסיים, שמרו על תרבות ברוח ושינו צורות: תרגמו לעברית שירים, מחזות וזמשיכו לקרוא ספרות יפה בתרגום לעברית.

מעבר הדרגתי מן הישן לחדש אינו יוצר חלל תרבותי ומונע הרגשה של זרות מוחלטת.

גישה זאת מחייבת זהירות וכך כותבת רבקה גובר בספרה "אל משואות לכיש"; לעליות הראשונות קראו "תשליך", הם השליכו את ההשכלה כדי לעסוק בתחומים זרים להם. היתה זהות מוחלטת בין גאולת העם לגאולה אישית. אך לא הפכו ל"מדבר אדם", ההשכלה הרחבה שרכשו ליוותה אותם והניחה יסוד לירושה רוחנית כל אחד שמאחורי המחרשה, או מן הסדנא, יכול היה למלא תפקיד מורה-מחנך, אך גם להיפך — כל אחד יכול היה ליהפך לסנדלר, לאופה, "למוסכניק".

גם דוד שיץ מתייחס לנושא "תשליך" בספרו "שושן לבן שושן אדום" הקדמ, כתר 1988, וכך הוא כותב:

כשהיינו על האנייה, היתה הגברת צוקר כשיכורה וחשבה להיפטר מארגו העץ הגדול

שהביאה עמה — ארגו שהיו טמונים בו פמוטי הכסף הכבדים מבית אביה, מפיות התחרה שרקמה אמה, שעון הכיס הכבד המוזהב של סבה. הגברת צוקר חשבה להיפטר מכל החפצים האלה לאות תודה על שנחלצה ממולדתה הישנה. מהגלות המנוונת וכתה לבוא בשערי המולדת.

היא ביקשה להשליך את ההיסטוריה המשפחתית, את המסורת שהפכה אותם למעין תרפים או אלייליבית שהיא נאלצת לגרור אחריה.

ומכיוון שממילא חשבה להשתקע בקיבוץ עם שלושת בניה וההתלהבות שטפה את לבה, ללא גבול, פנתה אל רבי-החובל וביקשה ממנו לקבל מידה את כל אוצרותיה כדי שאלה, משקעי העוקר, לא יכבירו עליה, אבל רבי-החובל שסקר בחטף את תכולת הארגו יעץ לגברת צוקר שלא למהר תמיד יהיה לה פנאי להשליך את החפצים. מאחר שגם בניה התנגדו לרצונה לוותר על שרידי הירושה הזאת שרבעה עליה כגבנון מכוער הסכימה לרחות את המועד ולגרור עמה את הארגו לקיבוץ (42-43).

השאלה של מעבר מן הישן לחדש עולה במלוא חריפותה. ומעניין: הדור הצעיר — בניה שהתנגדו לרצונה — מתנגד להינתקות מן העבר יותר מזה, לקח נוסף לנו באיזו מידה אין להיחפו ולהטמיע בכוח ומהר. ההבדל בין עליה אידיאולוגית לבין "בריחה" מסכנה בא לידי ביטוי גם בספרו "מכוונת האור" של אהרן אפלפלד (כתר 1980).

משהו מן הספר אביא בהמשך דבריי. אצטט מדברי פרופ' גרשון שקד, על נובלה זאת, בספרו "גל אחר גל בסיפורת העברית", כתר 1985. במאמר טרנספורט לפלשטינה" אומר פרופ' שקד, ש"השורה" הציורית של הסיפור שאוב ברובו מתולדות השואה.

"שדה ציורי זה מספק פירוש מובלע לחוליות הסיפור הגליות, וגורם לדרהאליזציה שלהם.

מונחים כגון טרנספורט, מחנה ריכוז, מחנה עונשין, זרועים לאורך הסיפור של פליטים צעירים ועלייתם לא"י. על פני השטח עוסק הסיפור לכאורה בהיפוכה של השואה, אם הביאה מלחמה השנייה הרס וחורבן על הקיום היהודי הרי העלייה צריכה היתה על-פי כללי המיתוס הציוני להביא לו גאולה, ואולם ברוב העמוק שלה אין הנובלה הזו אלא סיפור על דיוקנם של פליטי השואה כמהגרים צעירים, המסורת האנטי-אנרית של ברנר, עגנון וראובני, שעמדה בניגוד מוחלט למסורת האנטי-אנרית של וילקנסקי, צמח וספרות העלייה השלישית". מהגרים נורקים למקום הגיעם בכורח נסיבות היציגיות.

גם העולים מרוסיה בימינו, ברובם, "נורקו" אלינו בכורח נסיבות היציגיות, אך סיבה זאת אינה מפחיתה כהוא זה מן החיוב הטמון בעלייה זאת בשבילנו — גידול כמותי במדינה, פתרון חלקי לבעיה הדימוגרפית, ואיכות מעולה של כוח-אדם.

אפלפלד מתאר את המשקע של השואה ויסורי ההסתגלות, ואני מצטט:

"חיינו באותו קיץ היו מכוערים עד תיאוב, עבודת האדמה הכאיבה לנו, אור היום פָּצַע את עורנו, והמלים העבריות הנוכרות היו מרות בפינו כלענה" (107)

בנובלה של אפלפלד נקלטים העולים בחווה חקלאית, מכאן אך טבעי לעבור לבעיות הקליטה של צעירים במוסדות חינוך פנימייתיים, שבחלקם הגם מוסדות חינוך חלקאיים.

כל שעובר על העולה בחברה הרחבה, בעיר, בעיירה, בשכונה, עובר על הצעיר בפנימייה בחריפות יתר, הכוונה לפנימייה מעורבת שמתחנכים בה ילדי-הארץ וילדים-נערים עולים.

כאשר העולה הצעיר נמצא בחיק משפחתו — הוא אינו מתנתק לחלוטין מעברו, בבית ממשיכים לדבר בשפת המדינה שממנה הגיעו, לע"ע נמצאים שם ספרים שהורגלו לקרוא בהם, המזון במידה רבה זהה לזה שבעבר, המפגש החברתי נמשך — ביקורים הדדיים של העולים בני אותה עיר, המשפחה המורחבת ממשיכה להיפגש ולהעלות זכרונות.

ברגע שהצעיר נקלט במוסד פנימייתי, כל שהיה קשור בעבר נמוג, לעיתים בכוח. האווירה שונה, גם אם הצעיר אינו בודד אלא שייך לקבוצה של יוצאי אותה ארץ, ועדיין יש לו אפשרות של תקשורת בלשונו הידועה לו — אין בכך הקלה רבה, כי הקבוצה כולה "סובלת" מהמרוץ לאינטגרציה מהירה.

הנושא עולה בספרו של אלי עמיר "תרנגול כפרות", "כתר", אצטט קטע קצר:

דולק: צריך להפוך את הפירמידה, איזו פירמידה — שאלתי.

הפירמידה של העם היהודי, להפוך אותו לעם עמלים.

לא הבנתי על מה הוא מדבר, אבל מהבעת פניו ומעמידתו הבנתי כי הדברים חשובים מאד. "צריך למרוד בהורים, לנטוש את המוסכמות החברתיות".

מה זה — שאלתי?

מבטו היה רחוק, פניו לבשו הבעה חולמנית והוא אמר: את האוניברסיטה אפילו את הלינקה עזבתי בורשה".

סיפור נטישת האוניה למען העבודה בובל הפתיע אותי וריחק את דמיוני, אבל למרוד בהורים, מדוע? הוא מכיר את הוריי? הקבט חלחל למעי. (62)

הקונפליקט במוסד פנימייתי מתרחב והולך גם בשל הציפיות של הנקלט מחד גיסא ומגמות המחנך מאידך גיסא. לעיתים הקונפליקט כזה חריף עד כי מתקבלת החלטה להרחיק את החניך מן המוסד. בספר "מכוות האור" אנו קוראים על החלטת המנהלת להרחיק חבורה מן המוסד. מתנהל ויכוח בין החצרן, שמודיע על ההרחקה בשם הרווקה, (כינוי למנהלת המודקנת), ובין השומרים במוסד — לבין החניכים.

"אם כן, דע לך, בחורי, פנה אליו השומר, כאן עמלים ומוציאים לחם מן האדמה, מי שאינו עובד — מסולק.

והנער משיב: "זהו המוסד הרביעי, ואם יהיה צורך נעבור לחמישי, אנחנו כבר רגילים לזה". ובהמשך אנו שומעים:

"הטנדר הביא אותנו מן העמק, הבטיחו לנו מכונות, אנחנו לא לעבודה חקלאית.

ומה יהיה על החקלאות, שאל החצרן, מי יפרה את השממה? שוב נהיה פרויטים? אנחנו לא איכרים...

המוסד הפנימייתי יש לו חוקים משלו — כתובים ובלתי-כתובים, ולא קל להסתגל אליהם. לצעיר יליד הארץ — לצעיר עולה לא-כל-שכן, עיינו נא בספר "אליפים" של אסתר שטרייט-זורצל ותמצאו פירוט של המשברים הנפשיים שתוקפים את החינוך במוסד, בכל מוסד; לחץ חברתי, הרגשת בושה של שונות, לעתים השפלה, ולפעמים הרגשה של קיפוח וחשש שההורים רוצים להיפטר מילדים ומסרוהו למוסד. אך למרות כל אלה, הערכתם של עולים חדשים את המוסד הפנימייתי — לפחות העולים של ימינו — חיובי.

בשיחה עם קבוצות עולים בשני מוסדות פנימייתיים, והן מייצגות, נתברר לי שהם מעדיפים קליטה במוסד על-פני הישארות בחיק המשפחה.

הם יודעים שיש במוסד משמעת מסויימת מחייבת — אבל מקבלים את המגבלות בהכנה. הם מסתגלים מהר לסדרים בחרר-האוכל, אבל נהנים מהשפע והגיוון במזון. הם מקבלים את העזרה הדרושה בלימוד השפה והשותפות עם ילידי הארץ מחישה את ההישגים בתחום זה.

הם סופגים מהר יותר הווי יהודי ומושגים ביהדות, עולם שהיה זר להם על-אף האנטישמיות. (נערה אחת סיפרה לי שהמושג בית-כנסת היה ברור לה גם במינסק, כי לבית-הספר למוסיקה שבו למדה קראו Synagoga, מפאת המספר הרב של תלמידים יהודים בו).

הם יודעים שהם תלויים במדריך של הקבוצה, אבל תלות זאת נוסכת הרגשת בטחון.

הרגשת הבטחון מתעצמת על-ידי כך שהם יודעים כי יש להם לאן לחזור אם השהייה במוסד תכבד עליהם. השהייה, איפוא, אינה כפוייה זו לא שהייה של אין ברירה.

אחד השינויים הרדיקליים בין שם לכאן, לרברי הצעירים, הוא זה שכאן הם עדים לשיתוף פעולה חברתי, יש צורך להתחלק עם הזולת, בחרר המגורים, בחרר-האוכל, בתפקידים, באחריות. יש תחושה של שותפות, של עזרה הדדית, ואילו שם, עקב הנסיבות, כל אחד נאבק על קיומו, על שלו, "אדם לאדם זאב" — בלשונם.

(המשך בעמוד 26)

בחנוכה תש"ן התקיים הכנס החציר-שנתי שהוקדש לנושא: אתרים ויישובים בספרותנו לילדים ולנוער.
את ההרצאות שהושמעו בכנס זה הבאנו בחוברת ג (סג) של "ספרות ילדים ונוער", אנחנו מביאים להלן שתי הרצאות נוספות בנושא זה.

סיפורי מקום מעבר לזמן*

מאת רות גפן-דותן

למורתי וידידתי, מרים רות שפתחה בפני את הצהר והדרך ל"סיפורי-מקום" (ולא רק להם).

"סיפור מקום" מהו?

סיפור מקום הוא סיפור האדם במקומו. הוא סיפור נשמת הדברים שקרו. הוא אינו סיפור "המה והאיך היה", הכרונולוגי — המעוגן בתאריכים ובעובדות יבשות. הוא אינו אותו הסיפור המסופר בד"כ בלשון רבים, בנוסח: "כשבאנו לכאן היה המקום שומם... צמחו כאן סךריזות וקוצים, היו אבנים, היו יתושים וכו'" — אלא, בעיקרו, על רקע של מקום, ישוב קיים וזמן עבר. "סיפור-מקום", הוא גם פולקלור מקומי, שצמח מסיפור שעבר, וסיפור בע"פ והוא לרוב, חר-אפיזודי (ו"שטוח" למדי) — ומסופר, בע"פ, עד היום הזה. זהו, לרוב, "סיפור קטן" על אנשים "רגילים" שאירע להם, או שהם, במעשיהם חוללו שינוי כל-שהוא.

"סיפור-מקום" הוא, למעשה שוךשון, אחד מתוך מערכת שורשים שבלע-דיהם דבר לא יצמח ובכורתנו אותו (או בהתעלמנו ממנו) — אנו מייבשים את "העץ" על גזעו וצמרתו וכל כולו.

"סיפור מקום", מצוי בכל אלבום משפחתי ויישובי, הן בתמונות והן בזכרונות.

"סיפור-מקום", אף כי הוא קשור באירוע שקרה במקום מדוייק ומאד מסויים, הוא גם מעבר לזמן ולמקום הפרטי המסויים, כי הוא הביוגרפיה הסיפורית של המקום במלאותו: קרקע ושמיים וכל שביניהם, כשהאדם במרכזם.

מכאן, ש"סיפור-מקום" משמר את חיינו "מעבר לרגע החולף", כדברי ב. בטלהיים, בהקדמה לספרו "קסמן של אגדות".

* דברים שלא נאמרו בכנס והכל בגלל השפעת...

"סיפורי-מקום", כאגדות וכמעשיות, מתחילים ב"כאן-ועכשיו", במקום שבו נמצא המאזין לא רק בהוויתו הפסיכולוגית והריגושת האמיתית, אלא גם במקום הפיסי וכך הוא גם "פה" ו"אז" ... בעת ובעונה אחת.

סיפורינו הנם, איפוא, סיפור הצמיחה מהימים שכמעט לא צולמו ולא תועדו ומעט (מדוי) מתרבותם החומרית נשחמור. באמצעות העלאת הסיפורים ניתן להעביר את התחושות והמחשבות, את הטראגי וגם את הטראגי-קומי וההומריסטי, כחיווק להיום ולמחר.

"סיפור מקום", הוא הנותן למצוא את מקומנו וייחודנו כטבעת בשרשרת האנושית של ביתנו, משפחתנו ומקומנו בעזרת אלה שלהם קרה המסופר. הוא גם המאפשר לשומעיו (קוראיו) להבין את מה שהיה לפנים, כדי לקבל את הפרופורציה הנכונה בהתייחסות להנה (ולעתיד).

יש בו, איפוא, ב"סיפור המקום", מרכיבים ויסודות כה רבים וחשובים עד שלעתים אני חושבת כי אלמלי היה לנו — היה עלינו ל"המציאו" כמאמרו של י. בשביס זינגר (בסיפורו "נפתלי בעל המעשיות"): "יום עובר וכבר איננו ומה נותר ממנו? דבר לא נותר מלבר המעשיה. לולא היינו מספרים מעשיות, לולא נכתבו ספרים, היה אדם חי כבהמה, חיי שעה בלבד..."

היכן נמצאים הסיפורים?

מכל האמור לעיל משתמע שבכל אדם מצוי סיפור מקומו. כל שעלינו לעשות הוא ל"אסוף" סיפורים בחצר" — במוזיאונים, בחדרי-הנצחה, באלבומים אישיים-זקנהילתיים, בארכיונים, במקומונים ויומנים. צריך לחטט רק מעט. ניתן למצוא אגדות מקום (שיש להרחיבן) במדריך "א"י של ז. וילנאי — באגדותיו על "א"י ועוד... כיום מצויים גם סיפורים רבים, מהם מעובדים לילדים ומהם רק כ"חומר

דוגמאות ספרותיות לא מעטות בנושא. להלן אחדות מהן (מדרגיות בלבד) כהן מרדכי. לאסוף סיפורים בחצר; ככה זה אצלנו — איך אצלכם? אחריים של חמור; סבא של אף אחד. כולם בהוצאת ס' פועלים.

אבידר-טשרנוביץ ימימה — באמת? הוצ. ס' פועלים.
שריג תקוה - מלא סיפורים, הוצ. הקבדה"מ פרחי-שיטים; ילדי-בר שניהם, הוצ. קיבוץ בית-השיטה וספי פועלים.

חובב לאה — כשהיינו ילדים — עם-עובר, תשמ"ח.
שמאלי אליעזר — בין ירדן וחרמונים, אור בגליל, אנשי בראשית ועוד...

שחם נתן — מי שלח את הציפור — ס' פועלים.

שמיר משה — כמו ידיו — ס' פועלים.

גלם" המצפה לעיבורו, במוקד לספרות-ילדים ב"אורנים", בארכיון "יד-טבנקין" באפעל. במכוני החג והמועד בבית-השיטה וברמת-יוחנן — וודאי בעוד מקומות שאינם ידועים לי.

מי יתן ובמהרה בימינו, וכל הנ"ל יקוטלגו וימוינו יעוברו ויובאו בציבור. כדי להבהיר כוונותי סיפור מקום מהו, הבה ואספר לכם סיפוריים.

ד. "חג מוסררה" מהו?

מסיפורי זכרונותי האישיים, על מקום ששינה פניו ועל "חג" שחלף עבר מן העולם.

מי מכם יודע, כי לפני שנים רבות, בשנות ה-30 וה-40 "נתיבי אילון" לא היה אלא גשר אחד, אחד בלבד, שקשר בין רמת-גן, לבין השכונות, בורוכוב, ארלוזורוב, שיינקין, רמב"ם ואחרות, שהן הוו היסוד לעיר גבעתיים — ובין ת"א ממערב ופתח-תקוה וצפונית מזרחית לה.

בימים ההם היה זה גשר שיסודותיו ברול ועץ שנבנה על ואדי-מוסררה, הוא נחל אילון. מיקומו של גשר זה היה בקרבת מרכז-היהלומים של היום. הגשר היה נמוך וגדות הנחל נגעו בשוליו. כל הקיץ ומרבית ימות החורף היה הגשר, כשמו, קגשר: עגלות, אופניים, כרכרות, הולכי-רגל ואפילו אוטובוסים, עשו עליו את דרכם — ודרך אחרת — אין.

אולם, כשתכפו וגברו הגשמים בהרי-ירושלים (מוצאו של הנחל) וזרמי מים רבים עשו דרכם באמצעות הואדי אל הים, היה נחלנו מתמלא, עולה על גדותיו כנהר עצום ורב, ואין יוצא ואין בא מצפון ומדרום — ממזרחו! מת"א ומהצפון, כאחד.

לימים אלה, של שטפונות, חיכינו בקוצר רוח אנחנו, תלמידי בתי הספר העל-יסודיים, בני רמת-גן ושכונת-בורוכוב שלמדנו בת"א. שכן, אם אין יוצא ואין בא — גם אנחנו איננו לומדים... חופש וחג משמיים. "חג מוסררה" הזכור לטוב. אותו חגגנו. משך כל שנות ביה"ס התיכון שלנו.

היינו כעשרה ילדים, מכיתה ט' שזה לא מכבר נפרדו דרכינו לסמינר ע"ש לוינסקי, לגימנסיה "הרצליה" ולביה"ס ע"ש מכספ-פיינ... קשתה עלינו הפנדה מבית ספרנו המקומי, בו עשינו יחדיו שמונה שנים ומה עוד, שאותו ביה"ס (היום "ביה"ס בורוכוב" בגבעתיים) היה בסמוך לצריף תנועתנו — והיו לנו בו עיסוקים רבים מבוקר ועד ערב (לפני שהמציאו אפילו את יול"א).

אני פיתחתי מהר מאד חוש מיוחד ל"חג-מוסררה", "שבשבת" כמוכן לא היתה וגם לא זכור לי שהעתון, או הרדיו, ש"קול ירושלים" דאו הכריז על תחנות מטראולוגית, אבל מהר מאד (עוד בטרם יצאתי ללמוד מחוץ לשכונה) ידענו: — אם השמיים היו שחורים מעננים כבדים בדרום-מזרח משך יום עד יומיים וגם אצלנו ירדו גשמים בלי הפוגה — יש סיכוי!

היינו יוצאים מהבית, כרגיל, ונוסעים עד הגשר. מציצור למטה. אם היו המים שופפים, חומים, קרובים לגחון הגשר היינו יורדים מהאטובוס, בלי הסוס וחוזרים כלעומת שבאנו. לא! לא הביתה! איזה חג הוא בבית!?

ראשית היינו עומדים כשמקלות ענפים, חוטי ברזל, קרשים ומוטות בדינו, (כל אלה נמצאו שם לרוב) — מצפים ל"דוג" מציאות אותם סחפו המים בעבורנו.

והאמינו לי, היו שם מציאות והפתעות:

נעל ומגף. קערות, קדרות, ארגוים, פחים, שברי רעפים ושקים. פעם אחת אפילו שלינו, "דגנו" שק תפוחי-אדמה. את המציאות היינו מביאים למועדון. הלא הוא צריף-מועדון התנועה שלנו — הנוער-העובד. הקרשים, הנעל, המגף, הפחים, שברי הרעפים, היו לנו חמר גלם לבניית פינת החי שלנו ולתמיכה בצריף שעמד נטוי מעל ה"אנפי" (מכתש גבעתיים — שהיה לימים אצטדיון הכדור רגל בגבעתיים) — את תפוחי-האדמה, בתוספות מהבית, כמוכן, צלינו על מדורה ולשמחה לא היה קץ. באחד מ"חגי-מוסררה" הצלנו מתוך המים, כבלבב קטן, שחור, שחור חוטם. הגור היה קפוא ומעולף למחצה. עטפנו אותו במעילינו ספוגי המים וחממנו אותו על גופנו. לקחנו אותו המועדונה ומטבח ביה"ס. (שהיה, כאמור, סמוך למועדון) הבאנו לו חלב ושיירי מזון.

הכלבלב, החל להפשיר. לאט-לאט התעורר והחל לזוזר ואח"כ לנבוח וללקק את ידינו... לימים, הפך לגור כלב-זאב, אימתני, שכונה, לאחר ויכוחים לא מעטים, בשם פֶּזו — פֶּזו, שומרה הנאמן של פינת בעלי-החיים שלנו, אח ורע לחמורנו, אווזינו, ברווזינו ואפילו ארנבותינו. "פֶּזו" שהיה מלוונו בטיולינו בגבעות ובגאיות, שידע לנבוח ליד כל אחד מבתינו, ושלימים נתרם ככלב שמירה לאחד מקבוצנו.

באותם ימים בהם שטף לו נחל איילון, הוא ואדי מוסררה, בשפף-קפף, היינו חוזרים לבתינו, לפנות ערב, לרוב "מבוצצים", רטובים ומאושרים. איזה חג נפלא היה זה "חג מוסררה", באותם ימים כשלא היה אלא גשר אחד בין ת"א לדרכי הצפון...

"סיפור-מקום" הוא גם הסיפור האטיולוגי הבא:

2. "מדוע קוראים ליהר-הלוותן" בשמו?

בשוליה של רמת-גן, בין גבעתיים, בני-ברק ורמת-יצחק מתרוממת גבעה מוזרה, שיש לה שני קודקודים. האחד קטן יותר ממשנהו והמחוברים ביניהם בשקע מאורך וכל מראהו, באותם ימים, כבעל חיים מיתולוגי-אגדי. זו הגבעה, עליה ניצב כיום בית "יד-לבנים" של רמת גן, ובמורדותיה

הצפוניים "בית צבי", ביה"ס לאומנות הבמה. זו הגבעה, שכיום רובה מכוסה בתים ומזמן איבדה את צורתה הראשונית.

בימים ההם, בימי מאורעות הדמים של תרצ"ז-תרצ"ט, לא ניתן לנו להרחיק מגבולות השכונה. "ההר" הזה, שצבעו היה צהוב-לבן ורובו אבן פורפר. ה"הר" שעמד אז בשממונו, אך כבר מוקף ביישוב, פרדסים ואדמת בור היה מקום אידיאלי למחנות, למשחקי צופיים לסוגיהם ואפילו ל...מסעות. עליו בילינו שעות יפות ומרתקות. אליו נשאנו נפשנו בימי הלימודים.

יום אחד, אולי בעקבות קריאת הספר "מובי-דיק", או ספרי ז'ול ורן, שהיו "רבי המכר" של זמננו, החלטנו לשחק ב"גילוי יבשות" וכי דרכנו ו"נמלנו" יהיה על אותו הר לבן. מישהו אמר: "בעצם ההר הזה יכול להיות הספינה שלנו ומה שמסביב — האוקיינוסים".

ומישהו אחר אמר: — "ההר הזה דומה יותר ללווייתן מ'ש'לספינה... אז, בוא נשחק בזה שאנחנו על גב הלווייתן הזה שחשבנו שהוא אי ו...". — "ואולי נשחק בלצוד את הלווייתן הלבן? — טען שלישי... מאז כונה בפינו, ובפי ילדים רבים אחרינו, בשם: "הר הלווייתן". (ובשבילי, כמובן, ישאר לעולם: "הר הלווייתן").

"סיפור-מקום" הוא גם סיפור "המסביר" תופעות טבע. למשל: — כאשר רועמים הרעמים ביישובנו, אומרים כל הילדים מדור-לדור: "אָל תפחדו ילדים, זֶה זָלִיג "גלגל חביות"... גם, שְׁזוֹלִיג כבר איננו אתנו והלך לעולמו לפני שנים רבות-רבות וחביות מתכת — כבר אין רואים עוד ביישובנו... ואפשר עוד, כמובן, להמשיך ולספר עשרות ומאות "סיפור-מקום" כאלה, ודומים להם. סיפורים על עצים ייחודיים. על בתים נטושים, (שלובר היו גם "בתי מכשפות...), מגדלים, על גמדים ועל ענקים ועוד ועוד... וכי איזה יישוב, שכונה, פרבר לא היו (או ישנם) כאלה בסביבתו?!

רבים הסיפורים על אנשים, בע"ח, טבע ונוף על אנשים שהיו ראשונים. על אנשים שיצרו את היש שהוא כיום ביתנו, מהאֵין הגדול — וקצר המצע מהשתרע.

אסיים, איפוא, בסיפור על... סיפור.

"ילדי הגן מצאו להם חבר"

לפני כחמש שנים, החליטה אחת מתלמידותי, בקורס גנות-מורות, בביה"ס לחינוך של התנועה הקיבוצית, "אורנים" — לחפש ול"עבוד על" ספורי-מקום ביישובה. חרשה היתה הנערה באותו קיבוץ, זה מקרוב הגיעה אליו, עת נשאה לאישה, שהיה בן המקום. אותה נערה חשבה גם, כי בעצם גילוי "סיפור-המקום", "תהרוג שתי צפרים במכה אחת" — גם תכיר

טוב יותר את היישוב וגם תספר לילדי הגן סיפורים מוזיקים — ובכל מקרה, ה"טיול" הזה בנבכי העבר וסיפוריו יהווה גורם מחנך להתערותה במקום.

כאשר החלה לדפדף בין דפיו הצהובים של ארכיון אחר שוב גילתה שם אחד, שחזר פעמים מספר — שם שלא הכירה ולא פגשה בקיבוץ. סופר על עגלון אחד, שביום שטפון נורא, דווקא בערב-פסח, שם את נפשו בכפו כדי להביא מצרכי ה"סדר" לישוב. סיפור אחר, על כלב שליווה אותו והציל חיי חברה ובנה (כאשר כרעה החברה ללדת בדרכה לבית-החולים) ועוד... ועוד. סיפורים שריתקו את הילדים וביקשו לשמעם עוד ועוד. הסיפורים גרו את הנערה; מיהו האיש? ההלך לעולמו? עזב את הקיבוץ? עברת את שמו ללא הכרז — משחקרה, מצאה כי האיש חולה, מרותק לכסא גלגלים, נתאלמן זה לא מכבר ואין לו, בקיבוץ, אלא בן-יחיד, קצין בצבא-קבע החי עם משפחתו סמוך למקום שרותו... (ולא בקיבוץ, עצמו).

התייעצה המספרת עם חבריו של גיבור-סיפוריה, היש טעם להפגיש את ילדי הגן עם גיבור סיפורם, כפי שהוא היום?! — הימצאו הילדים גשר בין הזקן על כסא הגלגלים ואותו עגלון צעיר ונועז מלפני עשרות שנים?! — אחרי היסוסים ודיונים, סוכם לנסות.

חקרה ומצאה את תאריך יום הולדתו של האיש, הכינה עם ילדי הגן עוגה ושאר מעדני תקרובת ובעיקר אלבום ציורים על הסיפורים שהכירו. ביום המיועד הגיעו כל הילדים לביתו של "גיבורם" (שהוכן, כמובן, לקראת "ההפתעה"). ההתרגשות היתה רבה. לאחר רגעי היסוס וגמגום, כשמסרו הילדים את השי שאתם, נפתח גם סגור לבבו והוא שב וסיפר להם ממאורעות הזמן, מאלה שהכירו וגם נוספים.

ומאו, מצאו להם ילדי הגן חבר — וחבר ותיק מצא ילדי גן, שהיו לו לחברים. ו"סיפור-מקום" גישר בין גיבורו — לילדי הכאן-ועכשיו. זהו "השורשון" עליו דיברתי ובו פתחתי. אלה הם מהדברים שעלינו לאסוף — לעבר — לספר.

אתרים מכתובים סגנון

מאת אילן שיינפלד

ככל לשון, גם העברית היא גשר ארעי על פני תוהו. הקר ממנה את מקפא ההגאים, חפור בה מעט, וכבר תשמע תחתה קולו של אין. הנה, בעברית אתר פירושו מקום, או מקום שיש בו משרידי זמן קדמון. כלומר, כדי לתפוס אתר בהכרתנו, אנו מוכרחים לתחמו בזמן ובמרחב. וכשאינן גבולות, אין אתרים, אלא תוהו. ואתר הוא דבר שמנחם אותנו מעט מפני התוהו. האתר אומר: הנני נטוע כאן, במקום ובזמן הזה, ומעיד לא רק על ימים עברו, אלא גם על מוצקות המרחב ועל סדר-הזמן.

החברה האנושית תרה אחר אתריה, משום שהם אמורים לתחום בעבורה את הווייתה, לבטח את דבריימיה ואת ערכיה ואת זכר-בזניה מפני הספק ומפני אי-הודאות. אלא שהרצון לשמר ולתחם אתרים מנוגד לתהליכים המתחוללים בזמננו. כיום, בשלהי המאה, אנו חיים בקהילה, המושתתת על מאגרי מידע, המחוברים ביניהם ברשתות תקשורת. המידע במאגרים אלה מובלל מדי עשר דקות. במלים אחרות, בשיעור בן חמשים דקות, בו לומדת כיתת-תלמידים איזו אמת מוצקה, משתנית אותה אמת חמש פעמים.

הקיום בתוך עולם ידע הפכפך, מתעתע, המכפיל עצמו כמו ערד של אמבות, מטשטש את תחושת הזמן והמרחב. הידע שוב אינו יכול להימדד במונחי זמן או מרחב. הוא הופך לעבר מורחב או להווה ממושך. במצב בו תשתיות הידע האנושי מתעתעות, מיטשטשות לא רק תחושת הזמן והמרחב, אלא גם תפיסת המציאות: בתקופה בה שוב אין ודאות בדבר ההבחנה בין "אמת" ל"שקר", קשה לאדם להבחין בקו הגבול הדק, המתפוגג, העובר בין דמיון לבין מציאות, בין בדיון לבין ממשות. הקיום האנושי עצמו הופך פריך. בעידן כזה מחריף המתח בין ספרות תעודית לבין ספרות בדיונית. בזמן בו הידע הוא כה רב וכה מתעתע, אין הספרות יכולה לשמש כלי אחסון והעברה של עובדות. הילד שוב אינו זקוק לסופר, כדי שויתן לו מידע על אתר. הוא יכול לקבלו באורח ברוק, חסכוני ויעיל על גבי המחשב האישי שלו בבית הספר. מה שלא יוכל לקבל בדרך זו חווייה אנושית.

הסופר אינו יכול להתחרות עם מחשב בהעברת מידע. אבל הוא יכול להזמין את הילד למסע בתוך הזמן והמרחב; למסע חווייתי, המנשים את העבר, ומחיייה אותו דרך הדימיון. נדמה לי, שמסע כזה עשוי לחול לא דרך נוסח כתיבה ריאליסטי, אלא בעיקר במדע-בדיוני, בנונסנס, בפנטסיה או באוטופיה.

מתוך כל אלה נראה לי, כי ספרות העוסקת באתרי התיישבות בארץ-ישראל אינה צריכה להיות ספרות מתעדת, אלא מדוברת. היא צריכה לדובב את הילד, שיחבור ברמיזו אל האתר, כפי שהוא מונפש על ידי הסופר, וחוייית ההיחברות הזו היא אישית, אי-היסטורית, כל-כולה הזוה נצחי. רק כך היא יכולה להיחרת בנפשו.

אתרים מכתובים סגנון

כאשר אני בוחר את כתיבתי שלי, אני יכול לראות, כיצד חל בה מעבר מנוסח ריאליסטי לנוסח פנטסטי. הספר "מן הלב של תל-אביב" הוא ריאליסטי. אבל איפיוני העיר תל-אביב בו הם מופשטים: הזבדודות בכרך, הריבוי של אפשרויות הקיום בעיר הגדולה, מול אחדותה של תל-אביב הקטנה. יותר מכך, כתבתי בגסיון לחבור, דרך סיפורים מחיי, אל אתרים, שזידיעתי ההיסטורית לגביהם היתה קלושה. לא חשתי שום צורך להרחיב ידיעה זו באורח מידעי. אך הייתי זקוק לחבור אל אתריה של העיר תל-אביב באורח רגשי-חווייתי.

בכל סיפור מן הקובץ הזה יש אתר מרכזי. הגשר עם עברו של האתר עובר דרך עברו של הכותב או הקורא. בכל סיפור ישנו ילד, החווה קטעי עבר, כמו הם מתרחשים מחדש בהווה, ובכל אחד מן הסיפורים ישנם לקחים מופשטים.

ב"הספר המשונה של מרגוליס", שטרם ראה אור, יש איבוד של מימד המרחב וטשטוש של הגבול בין בדיון לבין ממש. אתרי ספר זה, אם הם יער או טירה, יכולים להיות בכל מקום. הם אתרים ארכיטיפיים, בדייה הנוצקת בממש מתוך דמיונו של הילד מרגוליס.

כעת אני כותב על נווה צדק. בכל סיפור מופיע אתר מרכזי, המאופיין בפרטים ריאליסטיים. אבל כל אחד מן האתרים האלה נגלה לקורא בצורתו מן העבר, דרך מראיתו בהווה. גשר לא-ריאליסטי — אור הילתו של בית, קפיצת הדרך או מעתק הזמן, חלום, הוייה וכיו"ב — מחבר את הילד המספר, עם עברו של האתר. כך יכול הילד לחוות את העבר הרחוק כמשתתף בו בפועל. הסיפורים באים כדי להראות את הגבול הפרך בין עבר לבין הווה ולהמחיש עד כמה הם חטיבה אחת.

לכן, בחושי על "אתרים בעבר והשפעתם על ההווה" יותר ויותר אני רוצה לחשוף תבניות ארכיטיפיות בתוך האתר ההיסטורי, להותירן כעין קווימתאר, שכל ילד ייצור וימלא אותם מפנימיות נפשו.

עיון ומחקר

ספרות ילדים רוסית בעשור האחרון

מאת אסתר טרסי

בשם "אמא שלך" — יותר נכון היה לו ניתן השם "אמא שלי" — ובו מכונסים שירי תהילה לאם באשר היא, לכבוד יום ה־8 במרץ, יום האם.

יצירות משל קרסטוב, י. בלגינינה, אגניה ברטו; שירים מתורגמים לרוסית על הנושא "אמא שלי" מארמנית, מטורקמנית, מליטאית, מתדז'יקית. כל אמא היא הטובה ביותר, האהובה ביותר; אף כי נעדרת הרבה מהבית, כי אחרי גמר עבודתה היא הולכת ללמוד. כמובן לא חסרה ההערה המחנכת: "אמא בת 30 ולומדת, כי ללמוד לעולם לא מאוחר". — המוטיב הידוע של חינוך לנימוסין לא יורד מן הפרק ובספרון בפרוזה של סוסיבהי "מלת קסם" מסבירים לילד, שבעזרת מלה "בבקשה" אפשר להשיג הכל. — כדי להפגין עד מה קל יום יום ושעה שעה לעשות משהו מועיל וטוב, אנו שומעים קודם על משאלותיו הכמוסות של ילדי: "אילו אחותי היתה טובעת — הייתי מציל אותה; אילו הכלב נפל לבאר, הייתי מוציא אותו; אילו זאבים התנפלו על האומנת, הייתי הורג אותם." אבל האם מצפה שיעשה דברים הרבה יותר פשוטים בבית, ובכך

ידידיי החדשים מקרב עולי רוסיה הביאו אתם מטען דל, אבל יש בו ספרים ובעיקר ספרי-ילדים. קבלתי אותם לכאן, תמוה היה בעיניהם, שאיני משאירה לעצמי את ספרו של צ'וקובסקי, כי לא הספקתי לספר להם, שצ'וקובסקי, מזה שנים ידוע לנו (מתרגומיו של אלתרמן), שד"ר איזמר (ברוסית י. אויבוליט) אהוב על הילדים שלנו, ושגם הספר התיאורטי "משתים עד חמש" תורגם לעברית (ע"י אביגילי). אולי עוד אספר להם, שמרים ילן שטקליס היתה אורחת של צ'וקובסקי לפני שנים, הוא הכין בשבילה קהל ילדים, והיא קראה באוזניהם מיצירותיה ברוסית.

מבין הספרים שהביאו לי אין סופר בקנה-מידה של צ'וקובסקי, אבל יש דברים אחדים יפים, מהם אופיניים. קשה לומר, שהאלמנט הדידקטי-חינוכי אינו בולט ברוב הספרים וגם אין נטייה להסוותו, אבל בספרים פרי עטם של משוררים אמיתיים, יש חן משלהם, ויש בהם השתקפות נאמנה של ההווי. הנה קובץ שירים של מחברים שונים

* הספר "משתים עד חמש" יצא בתרגום חדש של הודיה קרול בספרית פועלים ב־1981 — העורך.

יעזור. כן, הנימה המחנכת גלויה.

רוח אחרת נושבת משורותיו השקולות של גרין-מוכילובסקי בסיפור "טיומה וזיצ'קה" — תיאור אמיתי של הוצאת כלב מן הבאר, תיאור כן ורציני, שמעניק לקורא חווייה אמיתית של הזדהות עם הגיבור-הילד המציל,

פרי עטו של י. אָקִים היא האגדה "זמר בוער", שבו מקהלת החיות שרה הימנון לשמש, ובה הציפורים מבטיחות לשמש, שלא היו נורדות לארצות דרום, אילו האירה להן תמיד.

ספר פרוזה של ג. דמיטרין, לפחות בשל כמות דפיו (78) מתאים לגילאים בינוניים, (בניגוד לספרים שהוזכרו לעיל שתואמים את הגיל הרך) שמו: "הרפתקאותיו של עגור". הסיפור הוא האנשה של עגור, המתנהג כבן-אדם, עם מלחמות, דעות, רגשות ומלחמת הקיום שלו, ולמר רות שההתחלה הריאליסטית והמעבר לקורות אדם, כביכול, מפתיע, — יש ענין רב בהרפתקאותיו. אנו מתרגלים לכך, שהעגור מבין שפת אנוש ומקשיב לפרשה מעניינת של מרד המלחים באונייה; סכך סוך עם בעל האונייה, הופעתם המאוחרת של כל המלחים ונצחונם. הדרשה מסתיימת במוסר השכל: — "באותן ארצות, שבהן השלטון בידי הפועלים, האנשים חופשיים ומאושרים. ושוב הפיכת העגור למסית את המלחים מכניסה מוטיב חדש ומשונה למהלך הסיפור. קודם מאיימים להרוג אותו כתעמולן, אחר-כך מקבלים את האמונה התפלה שעגור מביא מזל ומתייחסים אליו אחרת. הסיפור נגמר ב"הפי אנד" — האזור המרהיב הוא של המחבר עצמו, — כל

הסיפורים, שדובר עליהם, ראו אור בשנים 1970 — 1988. אבל על ספר אחד, שיצא ב-1968 אייחד דברים.

זהו ספר שירים של אממה מושקובסקיה. החרוז והריטמיקה כה טבועים בדמה של המשוררת, כי אף הקרשותיה לילדים ולבני משפחה, גם הן כתובות בחרוז. בשיריה הפיוט בטוהרתו, הנה דוגמא קטנה למרות שבתרגום מלול-פרוזאי אבד החן של המקור, אני מנסה לשתף את קוראי בחווייה.

"לא תנחשו

מה המצאתי הלילה

לא תנחשו,

אני המצאתי את הבוקר!

קומו, קומו,

הרי המצאתי את הבוקר!

או למשל:

שיר קטנטן כזה:

"בים הסוער

סירה,

סירונת קטנה, כנקודה,

כמה רע לנקודה, לנקודת הלבנה, המ-

סכנה".

והנה נושא שלנו, אקוטי בשבילם:

"תפוז"

"אנו באים לחנות

קונים תפוז

הוא גדול

הוא כבד

הוא מבריק

הוא עליו

צבעו כתום

הלוך בלי רעש...
ובכן,

אתם כבר יודעים,
שאני שברתי את האופניים שלי
האופנים... אינם.

בשיר שלא נאמרה בו מלה אחת של
עצב, או שמחה בוטאו בצורה דרמטית
ביותר הצער, השמחה שבעבר, כשהיו
האופניים היפים, ומה עמוק הכאב כשהם
נשברו, קולו של הילד הנרגש נחנק מדי
פעם בנשימה המתקצרת. מענין מאד,
מה נבחר פה, כדי להגיד, ועל מה לשתוק
מאחורי שלש נקודות.

ברוסית החרוז של המלים "אופניים"
ו"אינם" חזק מאד ומביע את גודל "הא-
סוין".

רק משוררים ופטיכולוגים מבינים את
האמת של הילדים "באסונוותיהם" הלא-
אמתיים, ודרך המשוררים, גם אנו, הקור-
אים, הגדולים והקטנים.

הוא כמו קיץ עם שמש רם
ואולי אתם תתארו לעצמכם פרדסים
חורשות תפוזים
עץ אחד תתארו לכם
רק ענף אחד
זה יהיה יותר קל...".

הרבה שאלות ומסקנות בשטח הא-
סתטיקה של הדיוט מתעוררות בקריאת
שיריה "התמימים" של א. מושקובסקיה,
אבל שיר אחד, ובו נסיים, מהווה הוכחה
מצויינת לכם שבספרות חשוב תמיד
"האיך" ולא "המה".

אופניים (בתרגום מילולי)
"אתם יודעים... האופניים שלי?
צבע ירוק, נו, יודעים אתם?
יפה מראה, נו, אתה יודעים?
איך הם טסים, יודעים אתם?

1. Tvoja Mama. Detskaya Literatura, Moskva.
2. V. Oseva. Volshebnoye Slovo. Moskva, Detskaya Lit.
3. N. Tarin-Mikhailovskii — Tema i Lhuchka, Det. Lit.
4. Ya Akim Pesenka v Lesu. Ckazka. Moskva Det. Lit.
5. T. Dimitryu. Priklucheniya Aista, Pereviol s Moldavskoi T. Dembskii. Jzd. Lumina Kishinev. 1971.
6. Emma Moshkovskas. Svet i Ten'. Det. Lit. Moskva 1968.

"עולם קטן" או חפש ערך אהבה — עיתוני הילדים מאז ועד עתה

מאת צפרירה גר

"עולם קטן" היה עיתון הילדים הראשון בארץ ישראל. קדמה להקמתו הצהרת כוונות רצינית, בישיבת מורים בירושלים. ישיבה שבה סיכמו חמדה ואליעזר בן יהודה ויהודה גרוזובסקי ודוד יודלביץ, שבמאמץ משותף הם יקימו את עיתון הילדים. הירחון החדש יקרא "עולם קטן" העיתון יכיל שירים, משלים, חידות, ידיעת הטבע ודברי הימים. כל אלה יהיו כתובים לפי רוח הילדים והשגתם. כותרת ארוכה ומחייבת זאת נדפסה במרכז העטיפה הוורודה של הראשון לעיתוני הילדים העבריים בארץ-ישראל. הישיבה המפורסמת התכנסה בחודש שבט תרנ"ב.

היעדים שהעורכים שמו לפניהם היו: לספר לילדים סיפורים יפים, לטעת בהם מידות טובות, לדבר באוזניהם נעימות ולשיר להם שירים נחמדים, לספר להם מעשים גדולים וטובים ולשפר דרכם ולהצניע לכת. לקחת מוסר וללמדם את נפלאות הטבע ואת כוחות האיתנים הגלומים בטבע. לחוד חידות ולחדד שכלם ולתת לפניהם משחקים מענגים ושעשועים. לצייר להם בכל פעם מעשה אחר, כי רוח האדם יאהב חליפות וחדשות.

הצהרת כוונות נמלצת ויפהפיה כזאת, עמדה בימים ההם מאחורי הרצאות של עתוני ילדים בעולם כולו. אף במלה אחת לא הוזכר הערך אהבה — אהבה לילדים שאליהם יופנה העיתון העברי החדש, אבל בכל מלה שבהצהרת הכוונות היתה גלומה אהבה רבה. העורכים הנכבדים שמו את טובת הילד בראש מעייניהם.

העיתון העברי הראשון לילדים בארץ ישראל, יצא באיחור של כמאה שנים, בהשוואה לעיתוני הילדים, שראו אור באירופה. טבעי הדבר שעיתון עברי לילדים יצא בישראל, רק לאחר שילדים דוברי עברית, החלו לבקר בגנים ובבתי ספר והתברר למורים הצורך הרחוף, להעניק לילדים עיתון.

ראה בנושא זה: ג. ברגסון, שלושה דורות בספרות הילדים העברית, "יסוד" 1968, הפרק: העתונות העברית לילדים עמ' 65 — 85.

מטבע הדברים עיתון מתקיים מקהל קוראים קבוע ומתנאים של קבע ורציפות.

היו אמנם כמה נסיונות קודמים להקים עיתוני ילדים לנוער יהודי באירופה ובאמריקה. לרוב היו אלה עיתונים הכתובים בשפה לועזית, כמו "קרן תושיה" או "המעון הישראלי", "ישראל הצעירה" או "היונה" ועוד. אבל ברוב המקרים היו אלה עיתונים בעלי צביון דתי-לאומי והם לא האריכו ימים.

ברור לכן מדוע העמדתי את "עולם קטן" בראש הרשימה של עיתוני הילדים. זה היה העיתון הראשון שהקמתו נבעה מצורך רציני ואמיתי של כמה מחנכים ומחדשי שפה, שראו צורך להעשיר את לשונם ואת עולמם של ילדי-ישראל. אחרי "עולם קטן" הופיעו עיתוני ילדים נוספים, כמו — "החיים בטבע" "הפרחים" ו"החבר". אני התחלתי ללוות את עיתוני הילדים שבאו במאוחר יותר, "עיתוננו", "דבר לילדים" ו"הארץ שלנו". היעדים של עורכי "עולם קטן" היו עדיין יעדיהם של עורכי העיתונים האלה. אני זוכרת את עצמי ממתינה בהתרגשות ל"עיתון שלי", קראתי כל מלה, ממאמר המערכת ועד לדף האחרון — דף השעשועים. אני זוכרת את הסיפור בהמשכים שלו חיכיתי משבוע לשבוע. את המכתבים למערכת, את החידות, את השירים ואת הסיפור המצוייר (בחיתוליו). הקומיקס, בלעז, הרפתקאות דובון חביב. מיטב הסופרים כתבו אז בעיתונים האלה. גם היום לאחר שגדלתי ובאתי בימים, אני נהנית לדפדף בכרכים ישנים של העיתונים הללו. אני מוצאת בהם אוצרות בלומים של יופי וחקן, ידע וחכמת חיים. הילדים היו מעורבים בצורה פעילה בעיתונים שלהם. הם פנו למערכת ולעורך במכתבים נרגשים, כשהם מגלים לעורך את מה שבליבם ואת שאיפותיהם. מאוחר יותר היו ל"הארץ שלנו" ו"דבר לילדים", "עתונאים צעירים" שדיווחו לעיתון על חוויותיהם ונסיונם. ילדים אלה החלו את צעדיהם הראשונים בעיתונות ובספרות, בעידודו של עיתון הילדים. היום העיתונים הללו נעלמו ואינם, במקומם קמו עיתונים חדשים לבקרים, כפטרויות לאחר הגשם, וספק בעיני, אם העורכים החדשים עדיין חסידי אותם יעדים ששמו לפנייהם עורכי "עולם קטן".

לצורך הדגמה בחרתי בשלושה עיתוני ילדים, "כולנו אלף-בית" "ענין חדש" ו"אותיות" הבחירה שלי היא מקרית, אבל נדמה לי שאוכל למצות כאן את ההבדלים הבולטים בין עיתוני הילדים שבעבר לאלו בני זמננו. לפני שלושה עיתוני ילדים — "כולנו אי-בי", "אותיות שבועון לילדים ונוער". "ענין חדש" עתון צעיר — ספורט — מחשבים — מוסיקה — סיפורי מתח. האוסף הזה הוא מקרי בהחלט, אבל נראה לי שאפשר ללמוד ממנו, על עיתוני ילדים אחרים המתגוללים בראש חוצות.

אני פותחת את "כלנו אלף-בית", העטיפה בשלל צבעים וכבר בעמוד הראשון יש לנו פרסומת על עמוד שלם, "לרהיטי ברג". נאמר שם שיש לרהיטי ברג מתנה נאה לילד. יש מאמר המערכת, אבל הוא הצטמק לשורות מספר. מספרים לנו שחג הפורים הוא "חג עליו ונוצץ, צבעוני, מבריק, משעשע ורעשני... נקום בבוקר ובמקום גיינס וסודר נלבש תחפושת משי ונצבע את הפנים באיפור מתאים..." בצורה זאת קובע העורך מה ילבש ילד בכיתה ב' יום יום — גיינס וסודר — ובפורים בגד משי רעשני וצבעוני. לאורי הקטן יהיו ציפיות. גדולות ובוזאי יתאכזב אם במציאות יהיה לו יום אפור וגשום ולא יהיה לו בגד משי, בצבעים משגעים... שמונים אחוז מהעיתון מוקדשים לבידור: חידון בתמונות וחידה מצויירת ופוסטר מפוצץ של זמר פופ מחו"ל. דפים ובהם צילומים של חיות מתחפשות; איך נכין מסכות? סיפור מצוייר — הביצה והדרדסים — הילדים מצטרפים לכוח תפוח — קניות של תפוחים נושאי פרסים. חידה מצויירת "איך אופים אוזני המן?" רק בדרך אחד יש כתבה "רצינית" על תל-חי, עם צילום צבעוני של האריה השואג. על הצד האחורי של המעטפה מודעה המפרסמת את אתר החרמון, מטעם משרד התיירות ובה ציור של איש שלג נחמד, המזמין את הילד לבקש מאמא ואבא לעלות לחרמון כדי להתראות עם מוני חרמוני.

על מעטפת "אותיות" לא נאמר שזה עיתון לנוער דתי, אבל כאשר פתחתי את העיתון, מצאתי כתבה "כינור רוד" שבה מראיינים את שושנה הררי, שיש לה גלריה לאומנות והיא גם בונה כינורות ונבלים על פי דגמים עתיקים. אחר כך סיפור של רעיה הרניק על אביה שהגיע לתל-אביב "בחליפת השבת השחורה" ועם שעון הזהב המכופתר לכפתור החליפה. אחר כך על דף ירוק נותנים לנו לקט אגדות וסיפורים מהמקורות, על ט"ו בשבט. יש בפינת העמוד שיר קטן על ט"ו בשבט של זעירא. אחרי כן סיפור מתח על המורה לגיאוגרפיה, שהילדים חושדים בו שהוא שייך לכנופיה המתכוונת לחסל את היעלים בסביבה. הם עוקבים אחרי המורה וכך לומדים שיעור מאלף בגיאוגרפיה. אחרי כן יש דף שבו מודעה גדולה המנסה למכור חבילות לימודיות של טופסופט. בהמשך חידה וסיפור מצוייר מ"ברכות פרק א' משנה א'. סיפור של יורם כהן שנסע לקניה כדי לפקח על הכשרות של "נסיכת הנילוס". לוח של כתובות לילדים הרוצים להתכתב עם חברים. סיפור עם מוסר השכל על אלחנן ששיחק כדורגל ורמס ערוגת פרחים. שירי ילדים על החורף ועל שוקולד מריר שמשרים עליו עצבות, בגלל שהם גרועים כל כך. בדיחות, לשון נופל על לשון, מצא את ההבדלים, ולסיום, על הצד האחורי של העטיפה, "היהלום האבוד" סיפור מצוייר בהמשכים. "ענין חדש" אינו ענין חדש. הגרלה עם פרסים בעמוד הראשון. שאל כאוות נפשך ואנו נשתדל לענות — מדוע העור מתקמט? ממה עשויה הזוכיית?

השאלות האלה הן פרי מוחו של העורך. התשובות הפשטניות, גם הן מעשה ידיו להתפאר. הכתבה הבאה היא על ילדה הרוקדת ריקודי בטן, פגרת שמה. כתבה נוספת על הזיכרון ותמונה יפה של הזמרת ורדינה כהן. אחר כך הסיפור "ד"ר ג'ייקל ומר הירד" – סטיבנסון, עיבד שראל. ועוד סיפור "צייד הזהב" – עלי פי ג. לונדון, עיבד שראל. דף שלם מוקדש לחדשות הארץ והעולם. על העמוד בקצה התחתון נשאר מקום למתכון של עוגיות שקדים ודבש. עמוד שבו בוחן הילד את עצמו, כדי לדעת מי הוא! תשבץ וגם מקום ל"יש לי בעיה" בקצה העמוד. ידיעות ספורט שיצאו ישר מאנציקלופדיה לועזית. וכך מגיעים לצד האחורי של המעטפה שבה סיפור מצוייר – "מסע במנהרת הזמן".

יש דבר אחד משותף לעיתונים אלה. יש בהם הרבה בידור שטחי ורעשני, כפי שאמר לי עורכו של אחד מהעיתונים האלה – "העיתון חייב למכור את עצמו". מה נשאר מכל "היערים" ששמו להם למטרה עורכי "עולם קטן?" לא הרבה! "כולנו" ו"אותיות" וגם "ענין חדש" מגישים לילד דייסה של בידור וידע שטחי והוא צריך "לחיות עם זה". אינני חושבת שתלמיד כיתה ד' היה בוחר מרצונו החופשי בעיתון מדעיספורטיבי, אבל ההורים שרוצים שבנם יהיה איינשטיין קטן, נופלים בפח וכך העיתון "מוכר את עצמו" בדרך זאת או אחרת. אני לא חושבת שהעורכים היקרים עושים את עבודתם מתוך אהבה לילדים. הם ויתרו לגמרי על עיצוב נפשם ואופיים של קוראי העיתונים ומסתפקים בצד המשעשע והבידורי שאין בהם ערך חינוכי אמיתי. אם הילד קורא עיתון וכתוצאה מכך בא אל הוריו בדרישות שיקנו לו דברי מותרות שבפירסום ואין באפשרותם להיענות לו – הם צריכים לדעת מה הסכנה הטומן בחובו עיתון ילדים קטן ותמים.

אני יודעת שהרבה השתנה בעולמנו ובתפיסת עולמנו, לאחר שאנו משתמשים יום יום במכשירים, כמו מחשבים וטלוויזיות ווידאו, אבל כשם שאנחנו נותנים לילד הגדל והמתפתח, חלבונים ושומנים ועמילנים, כדי שיטיב לבנות את גופו, אנחנו חייבים להמשיך ולתת לילד מזון רוחני עשיר ורב גוני, כדי שיתפתח וישכיל ויהיה מוכן לתפוס את מקומו בחברה.

הערת העורך הראשי של "כולנו" ו"כולנו אלף בית":

האמרה הרומית העתיקה "הזמנים משתנים — ואנו בתוכם" אינה מקובלת, כנראה, על כותבת המאמר, הרוצה לחזור לימים עברו, אף כי הילדים של היום שונים (גם לדעתה) וצרכיהם אף הם מושפעים מהשוני שחל בתרבות הפנאי שלהם. אני כופר במסקנתה של הכותבת, כי עיתוני-הילדים של היום אינם ערכיים, על אף גישתם השונה והחדשנית. יתר על כן, אני משוכנע שלעיתוני-ילדים שהיו נערכים בצורה ובגישה שאפיינו את עיתוני העבר לא היה כיום ציבור קוראים ולא היתה זכות קיום.

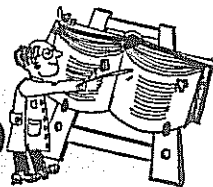
הערותיה של הכותבת ביחס ל"כולנו אלף בית", שהוא דו-שבועון לגילאי 6—8 שנים, מתעלמות מן העובדה הידועה לכול, שבגיל זה חייבים לתת לילד חומר קל ופשוט, המשולב בפעילות יצירתית בצד טיפוח הקריאה. זו גם המגמה שביסוד עריכתו של "כולנו אלף בית".

איך ולא היה ב"כולנו אלף בית" מדור פופ, וממילא גם לא הובא בו פוסטר של זמר מחוץ לארץ, כדברי הכותבת. נראה שצמרירה גר לא החזיקה לעיניה את הגליון כשכתבה את המאמר וזכרונה בגד בה.

דומני, שאילו ניתחה הכותבת את תכניו של השבועון "כולנו", המיועד לגילאי 8—12, היתה מגיעה למסקנה שונה לחלוטין מזו שאליה הגיעה. אולי אז גם לא היה מקום לצערה העמוק על דלות החומר ולהתרפקותה בגעגועים על העבר (שאמנם אין לזלזל בו, אך גם אסור לשכוח כי יום האתמול כבר חלף...).

דויד פאיאנס

מיתודה

נושא "קליטת-עלייה"

מאת הרצליה רוז

(בעקבות הרצאה ביום עיון ל"קליטת עלייה" בירושלים)

שוב נערכת חברתנו לקליטת עלייה, שוב פוקד אותנו גל הגירה גדול. כדי ליצור מודעות לקליטת הגל העכשווי יש לשוב ולבדוק את מיכלול הטעויות שעשה הישוב במאבק על קליטת העלייה הגדולה בשנות החמישים. הישוב או רצה להטמיע את אלה שהגיעו, הוותיקים ראו את עצמם כדגם לחיקוי, ולכן סוכני-הקליטה, קרי המורות-החיילות, חשבו שהן תלמדנה ותתרומנה לחדשים כדי להצניח אותם מהר אל תרבות הארץ, האינטגרציה היתה או על כל השפתיים.

דוגמא לתפיסה המוטעית של קליטת העלייה או, היתה ההתישבות בחבל לכיש. ניסו להקים שם ישובים מעורבי-עדות כדי לכפות את החדשים שבאו לקליטה אינטגרטיבית.

התוצאה ידועה. משפחה שהתאקלמה והתחזקה, קלטתה אל תוכה את הפריפריה הערתית והחמולתית שלה וסילקה משפחות מעדות אחרות ותוך זמן קצר היה כל מושב בחבל מרכב מבני עדה דומיננטית אחת. מזה שלא הבינו או ומה שמנסים לא להבין היום, שהגלים האלה המגיעים אלינו היום, וגם אותו גל גדול בשנות החמישים, לא היו גלי עולים אלא גלי מהגרים.

אנשי העליות הראשונות היו חולמים ולוחמים, הם היו חלוצים, כיום באים אנשים לא מתוך אידאולוגיה ציונית וגם לא מתוך מודעות יהודית, (בכל אופן זהו רוב רובם של יוצאי רוסיה) הם באים לכאן מחוסר כל ברירה אחרת.

אם נבין שלטובתנו עלינו לקלוט את המהגרים ולהפוך אותם לעולים ולמתעריים-מתישבים, ננצח.

כדי לקלוט אחרים, חייבת להיות לנו מודעות עצמית (לדאבוני זו דלה מאוד בעקר בקרב בני-הנוער) ומוכנות להבין ולהרגיש את הכוללת. גיבוש-עמדות, פתיחות וראיה ריאלית של המציאות בארץ, הם הם העשויים לעזור לנו לרצות ללמוד מן החדשים.

קליטה תתאפשר רק אם נאמפט את האחרים, אם נרגיש את מצוקותיהם ואת חרדות המשפך שעוברות עליהם.

בית-הספר והמוסדות החינוכיים השונים, היוו תמיד ראש חץ לקליטה, וגם כיום ממלאים תפקיד מרכזי בנושא זה.

אם המחנכים יבינו שכל תלמיד ותלמידה הם נציגי משפחה, ושבאמצעות קליטה נכונה של הלומדים לגיליהם אנו משגרים למשפחה אותות מוכנות לקשר מזה, והכוונה תרבותית וחברתית מזה — נצליח.

הספרות ממלאה תפקיד חשוב בעיבוד-רגשות, בתנאי שלא משתמשים בה כחומר מידע, אלא כגירוי להפנמה, לדיון ולמשחקי-תפקידים המסייעים לאמפטיה: החומר הספרותי עשוי לשמש כמציין וכאמצעי טיפולי.

לגני-הילדים ולכיתות הנמוכות של בית-הספר יש, יחסית, מעט חומר ספרותי מתאים אבל יש לנצל את המעט הקיים. ילדים קטנים נקלטים מהר יותר ממבוגרים.

ילדים צעירים לומדים מהר לדבר בשפה החדשה, הם מחקים את הסביבה הקרובה ומוצאים את מקומם ברחוב, ובחברה שבה נמצאים, תוך חיקוי והזדהות. עלינו לעבוד בקליטה על המשותף ועל השונה.

אם הגננות והמורות תיצורנה פינות היכרות מתאימות, בצורת "מילוני משחקים"; כשכל הילדים ידעו איך קוראים לכדור באמהרית, רוסיית ספרדית, מה הם חוקי ה"קלאס" בארצות השונות, מה הם הצעצועים הטפופיים שהביאו אתם הילדים העולים — כי אז תיווצר אווירה של "כולם לומדים מכולם". נלמד את ילדי ישראל "שירי משחק" בשפות שונות ונלמד את הילדים החדשים את "שירי-המשחק" שלנו. ניצור "פינת-געגועים", ואלוהי יביאו הילדים (כולם, גם ילדי ישראל) תמונות של אנשים שמתגעגעים אליהם, תמונות של נופים, צעצועים, סיפורים...

בעבר, התכחשנו לשוני, רצינו אינטגרציה בכל מחיר. עלינו להרשות לעצמנו ולעולם להכיר בשוני, מותר להתגעגע, צריך להשאיר זמן לפרידה נכונה, כדי שאפשר יהיה לעבור לקליטה נכונה.

גן-הילדים וביה"ס חייבים ליהפך למרכזים קהילתיים. נושא התרבות היהודית-ישראלית עשוי להגיע דרך התלמידים אל המשפחות והמורים חייבים להיות סוכני אמת לעניין זה. עלינו לזכור, שרבים מן העולים אינם יודעים דבר וחצי דבר על יהדות. אם לא נבין, שכל ילד ונער הם ראשי-חץ לקליטת המשפחה כולה — התמצנו פעולה נכונה.

חשוב לארגן מסיבות כיתתיות קטנות, בעיקר לקראת חגים ולהזמין הורים שיקחו חלק בהכנת החגיגה ובפעילות בה.

ובעיקר חשוב לשחק ב"משחקי תפקידים" מכל הסוגים. משחקי תפקידים, שיפגישו את הוותיקים ואת החדשים אל קשיי המציאות של קולטים ונקלטים

ברחוב, בסופרמרקט, בתור לרופא, בחיפוש כתובת, בחיפוש-דירה, בעבודה ובחיפוש אחריה...

משחקים כאלה בכיתות (גם עם ילדים-צעירים ועוד יותר עם ילדים גדולים ובני-נוער) יכולים ליצור מודעות של החדשים לגבי מצבי לחץ של ההורים, ויכולים להיות אתגר לחשיבה והבנה לבני הוותיקים.

החומר-הספרותי לכתות בינוניות וגבוהות ביסודי, הוא רב. (פורסמה רשימה מוארת לנושא בחזור המנהל הכללי).

ילדים קוראים יכולים לעסוק בנושא בקריאה עצמית ומונחית, ויכולים ללקט מידע מתוך חומר אינפורמטיבי.

מכון הנרייטה סאלד הכין חומר מידע חשוב ומואר בתשל"ט בשם "עליה וקליטה בישראל בשנים 1948—1977" בפרסום זה מס' 591 ישנם תקצירי מחקרים וביבליוגרפיה רבה למידע נוסף.

מורי הכיתות הגבוהות יכולים להיעזר בעבודתם במידע וכן יכולים לשלוח את תלמידיהם לאיסוף מידע. אבל מידע בלבד לא יענה על בעיות ומציאות בקליטה.

ברצוני לסיים רשימתי בהצעות מעשיות בלבד לעבודה עם ספרים; או ארגון משחקי-תפקידים בעקבות קריאה. ההצעות הן דוגמא בלבד למשחקי-תפקידים "חוץ ספרותיים" ותוך-ספרותיים."

הספר של מילא אודל "יאשה הנער מרוסיה" שיצא בהוצאת שרברק ב-1973, מספר על נער עולה המתקשה להתאקלם בשל חרדות שהפנים בתוכו ברוסיה. הוא הוכה קשות על ידי תלמידים שהיו כביכול חבריו, וכך עמד על זהותו היהודית.

הנער החרד והמופנם עובר תהליך מכאיב לזהותו העצמית. במשחקים "תוך ספרותיים" (אחרי קריאה של התלמידים) אפשר לשחק בכיתה: 1. ארגון ההתנפלות על יאשה ברוסיה; 2. את הפגישה של יאשה והכיתה בארץ; 3. הכיתה מתארגנת לחפש את יאשה; 4. השיחה של החברה על חוף הים.

במשחקים ה"חוץ ספרותיים" (אחרי הקריאה של התלמידים) אפשר לנסות לחבר: 1. מצאתי יומן של יאשה; 2. השיחה של ההורים של יאשה לפני העליה; 3. המפגש עם יאשה למחרת, כשהוא חוזר לביה"ס...

הספר של דורית אורגד "שבועת האדרה" בהוצאת הקיבוץ המאוחד 1988 עוסק בסיפור עולים מאתיופיה.

במשחקים "תוך ספרותיים" אפשר: 1. ללמוד את מפת אתיופיה באמצעות המפה בספר וסיפורי הילדים בו; 2. לשחק ערב בבית משפחתו של ממו, באתיופיה; 3. לשחק את סיפורי פציעתו של ממו ע"י הנוצרים וכל שקורה שם עד בוא אביו לקחת אותו. אגב — קטע זה בספר יכול להפוך למחזה

קטן שממחיש לתלמידים מצבים בגולה.

במשחקים "חוץ ספרותיים" אפשר: 1. אמבאו מספר על ממו שלא הגיע לארץ; 2. ההליכה בדרך והסכנות שעברו על העולים ההולכים בדרך; 3. למלם כותבת חיבור על הבית שלה באתיופיה; 4. אמבאו ולמלם מלמדים אותנו אמהרית.

הספר של לאה גולדברג "מלכת שבא הקטנה" בספריית פועלים 1990 (הוצאה מחודשת) עוסק בנערה עולה ממרוקו המתקשה להיקלט בחברת-ילדים בקיבוץ.

במשחקים "תוך-ספרותיים" אפשר: 1. חנה המטפלת מספרת לילדים על יעל; 2. ילדים זורקים ביעל איצטרובלים. זהו משחק תוקפנות המזמין לשיחה מבררת ומתקנת; 3. רגינה וחנה בשיחה אישית; 4. ילדים מתרגלים חצת אינדיאנים ומכסיקנים; 5. הקבוצה מתכוננת לטיול ויעל בצד; 6. יעל מכינה צעצועים מאיצטרובלים (מדברת אל עצמה); 7. מפגש חברתי בין קבוצת "שיקמים" שבקיבוץ לבין הילדים והאנשים במעברה.

משחקים "חוץ ספרותיים" כמו: 1. בנות גוזרות תמונות ומשוחחות על ה"חדשה" העומדת להגיע; 2. רגינה כותבת לעצמה מה-יתהיה "החדשה"; 3. יעל כותבת יומן על המיפגשים שלה עם החברה; 4. יעל רוקדת ומשחקת לעצמה במחסן התלבושות; 5. יעל כותבת מכתבים (לדמות בדיונית) כשהיא נשארת לבדה במשק; 6. יעל כותבת ביומן על העבודה שלה במעברה; 7. יעל מספרת לרגינה על העבודה במעברה; 8. חורה מסכמת של קבוצת שיקמים ויעל בתוכה לקראת ההצגה.

ניסיתי להביא דוגמאות של משחקים "תוך-ספרותיים" ו"חוץ-ספרותיים" העשויים לסייע לתלמידים להפנים מצבים ולהרגיש אותם. דרך זו מתאימה בהוראת ספרות ותנ"ך ומעשירה את הלומדים בהבנת העולם הפיזי ובגימוש-עמדות.

הלוואי ונצליח להתגבר על ההתקרנות שלנו, הוותיקים, על החיסוס וההתקשחות שלנו, בשל מצוקות קיומיות, שכול ופערים כלכליים, ולא נחבל בעצמנו באי קליטת העליה העכשווית. הפוטנציאל האדיר לשיקום מדינתנו קשור ביכולת שלנו להפוך את המהגרים לאזרחים!

במבט ראשון

מאת ג. ברגסון

ארץ זבת מיץ אבטיח כדבש. מעשיות לילדים שגם ההורים יכולים להבין אותן. כתבה: לאריסה לויץ, עיצוב העטיפה ואיורים: מירה זינשטיין, הוצאת רשפים 1990, 23 עמודים, מנוקד, בצבעים.

זהו ספרה השני של לאריסה לויץ, ספרה הראשון "למה התחתן המלך מארץ שמלך", בהוצאת "רשפים" פורסם בשנת 1982 והיא או "עולה חרשה" מרוסיה, שרכשה את ידיעת השפה העברית באולפן בערד. בכותרת המשנה מציינת המחברת "מעשיות לילדים", ולמען הריוק המסופר בספר, ברובו, הוא ריאליה, עם נימה דידקטית מוצנעת. הסיפור הראשון "מי יאכל בשבת", מסתיים בסימן שאלה, אבל השאלה היא ריטורית. המחברת מכוונת את המבוגרים לשיחה עם הילדים ולשנות במידת מה מוסכמה המשותמעת ממשל הנמלה הידוע, על חריצות ועצלנות ועל מושג העבודה.

הילד בסיפור מתמרד נגד ההתעללות בצרצרת, המבקשת עזרה, כי היתה עסוקה ולא הכינה אוכל לחורף. היא עבדה...

הנמלה אינה מקבלת את הטיעון כי זמרה היא עבודה, והילד אינו מסכים לכך. בלשונו היינו אומרים: כל עיסוק מתמיד הגורם הנאה לזולת – הוא בחזקת עבודה פרודוקטיבית. ולכן אמרתי שיש בספר דידקטיקה מוצנעת, הבאה לידי ביטוי על-ידי ילד יצירתי המגלה מחשבה עצמאית.

גם בסיפור "ארץ זבת מיץ אבטיח כדבש" הסיום פתוח, וטוב שהוא כך. כי המעשיה מוגשת בנוסח של סיפור ריאלי, ויכול להטעות את הקורא הצעיר. הסיפורים של לאריסה קצרים, סיפורי-המעשה פשוט, ההתרחשויות מהירות מאופיינות על-ידי ריבוי פעלים. השפה פשוטה וקולחת.

צריך ל... עמלה עינת, איורים: רינה גינוסר, ספ' פועלים 1989 - 48 עמודים, מנוקד, שחור לבן עם כתמים ירוקים פה ושם.

הספר בסדרת "פשוט", שהיא הסדרה של ההוצאה המיוערת לילדים

בכיתות נמוכות של ביה"ס היסודי, ואכן, גיבור הספר הוא תלמיד כיתה א. הנושא נפוץ: אורי אינו סובל את ההערות ואת ההוראות של המבוגרים — "צריך ל...", צריך לקום, צריך לאכול, צריך ללכת לביה"ס, צריך להכין שיעורים, צריך וצריך".

את "הצרכלאים" (כך בלשון הספר) הללו, ובדומה להם, הוא שומע מפי זמומן אחד נודניק, הנעמד על שפתי האם, או המורה, או כל מי שמשמיע "צריך ל..."

זהו בעצם כל סיפור-המעשה שבספר, ההערות צריך ל... נהפכות ליצור חי טרדן, שצורתו דמיונית, בעל רגלים דקיקות, ובעל-כנפים, ומרכיב משקפים, מין יתוש זריו שמופיע בכל מקום ששם אורי נמצא — וחייבים לתפוס אותו ולהענישו. בסופו של דבר, אורי נוכח לדעת, שהזערערון ממלא תפקיד חשוב, ובעצם לא כליכך גרוע שיש סדרן יומו כזה שתמיד אפשר לסמוך עליו. ובכן, לקח טוב למד אורי, וכל הכעס והרוגז שנצטברו במשך הזמן שניהל מאבק עם היצור וחשב להשמידו — כל זה פג והפך לחיוך.

אין בספר התפתחות של עלילה, יש בו הסברים פסיכולוגיים שקיימים ועומדים למן הרגע הראשון ועד הסוף, להוציא את המפנה בעמוד האחרון. כלומר, מה שנאמר בהתחלה הוא שריר ותופס בסוף, אפשר להושיב את הזמומן על שפתי האב והאח ואפשר להוסיף ולהושיבו על שפתותיהם של סבא וסבתא, ואולי גם של שכנים. כלום לא היה מתחדש. בספר, ניתן דרור לדמיון והוא כתוב בשפה גבוהה, במבנה תחבירי, שאינו מתאים לרוב הילדים בגיל הנמענים. למשל משפט בעמוד הפותח:

"ותיכף אחרי זה, כשאמא נכנסת ופותחת את התריס בבת אחת לאור, ומרימה את השמיכה, ומתכופפת, ומלטפת את הראש ואומרת: "אורי, אורי", כבר הנודניק ההוא במהירות אדירה, בלי שמספיקים לראות איך ומאין, נכנס ממש לתוך הקול שלה: צריך לקום מהר, ילד", ונמשכים דברי הנודניק.

צא וראה כמה פעולות ועניינים במשפט אחד, סגנון זה חוזר על עצמו בהמשך, עשרות מלים במשפט אחד — משפטים מחוברים ע"י ןו החיבור — תמהני. ויש גם שההאנשה לא תובן כלל:

"כשהרנטגן יהיה לגמרי מתש ומטושטש" (36). מיהו הרנטגן פה? איך נכנס לסיפור? לא מדובר על רנטגן לפני כן, מנין צץ פתאום? גם ביטויים אחרים לא בנקל יופנמו כגון "שאג בפה סגור".

מחברת הספר, מספרים לנו, היא פסיכולוגית חינוכית ו"זה ספרה הראשון לגיל הצעיר". מבחינה פסיכולוגית המתואר ודאי נכון, ויש לגיטימציה לפתח את דמיון הילד, ולהלביש על אמרות ועל הטפות מחצלאות אנושיות, אך

מבחינה ספרותית נראה לו, כי המערכת לא הקפידה דיה בהביאה את הספר לדפוס.

לויץ קיפניס, מעשה באזן המן, איורים: פזית מל'ר-דושי, זימוזן 1989, (לא ממוספר), מנוקד, בצבעים

סיפור בחרוזים על און המן שהוכנס לתנור ותפח עד כי לא יכלו להוציאו משם, רק נהג בעל תושיה, הצמיד גלגלים לאזנהמן, קשר חבלים, התניע והוציא. הסיפור, על דרך של שיר צביר — למן ההכנות לאפיייה של אזנהמן ועד הוצאתו — מלא הומור. בחריזה מתנגנת, כאשר הנונסנס שבסיפור מעלה חיוך על השפתיים. האיורים של פזית מלר מלווים נאמנה את הטקסט, ילדים יאהבו את השיר לא רק בפורים אלא כל ימות השנה.

תעלולי צמד חמד, כתבה: חיה שנהב, ציירה: אורה איתן, הוצאת עם עובד 1989, 90 עמ'.

שתי ילדות בנות 7 ו-8 נשארות בבית כשהוריהן נסעו לנופש לאילת. רותי שהיא תותי, אחות האם נשארת להשגיח עליהן. הילדות עושות "צחוקה" ומתעללות בשכנה גב' ברבור ובשכן טייס דורון. הן מלמדות לקח את הגדולים משום שאינם נוהגים כהלכה. לא אומרים תודה, ולא עונים על שלום. הקטנים ממלאים תפקיד של מחנך, מענישים את הגדולים — ואין מוקיע. אם כי נרמו שההורים כועסים. אך הסביבה סולחת, הקטנים ממלאים גם תפקיד של "שרכנים", הודות להם דורון מחזר אחרי תותי וגב' ברבור יוצאת לקולנוע עם שוטר. סיפור מגמתי וספק אם המגמה רצויה.

נועה תנוע, כתבה: צביה שיף כרמון, ציורים: נחום זלוטוב, הוצאת ירון גולן 1990, 63 עמ'.

נועה, בת השתי-עשרה, מקבלת בהפתעה רבה את הפרידה של הוריה. היא נשארת להתגורר עם אמה המשתרלת להקל עליה. אך כעבור זמן קצר, גם היא עוברת אותה ונוסעת לחו"ל. נועה עוברת להתגורר בקיבוץ. סיפור בעיותיה של נועה, התבגרותה האיטית והקשה מסופר בעדינות ברגישות ובאיפוק רב. זאת, תוך שימת-לב מיוחדת על בעיות המעבר מחברה עירונית לחברה קיבוצית ועל מאבק בלתי פוסק של נועה להישרד ריגשית: להפסיק להאשים את עצמה במה שקרה במשפחה לנסות להבין את הוריה ולבסוף לעזור לאָסי שנקלע גם הוא למצב דומה.

נראה שכאשר היא עוזרת לאחרים, היא מתגברת על בעיותיה והיא תמשיך לנוע.

הרקע לסיפור הוא התקופה של טרום-מדינת. היחסים עם השכנים הערבים, הווי יום-יומי בקיבוץ, והפסל של שומר היערות אלכסנדר זייד — כל אלה מובאים בצורה מאולצת ובלתי משכנעת והם אינם משתלבים באופן טבעי במהלך הסיפור עצמו.

עריכת הספר, עיצובו ועימודו, נעשו באופן רשלני ביותר והיה כדאי לעשות זאת פעם נוספת ובצורה אחרת.

ע. ק.

איזה אבא מצחיק!*

מאת מרים רות

— הוא שר ברחוב בקולי-קולות והוא אנשים כועסים עליו.

— הוא כמו ילד ולא כמו אבאים.

אפילו לשחות בעמוק הוא לא מעז.

— הילד אפרים אומר לו שיתלבש

ושיסדר את הבגדים כשהוא הולך לישון:

האבא מתנהג כמו ילד והילד — כמו אבא.

— אבא שלי לא יודע לאפות עוגות.

רק אמא וסבתא יודעות. אחרי הפסקה

קצרה ילד אחד סיכם את השיחה:

— בסוף בסוף אבא לא עשה בושות!

הוא המציא עוגה מיוחדת. העוגה שהוא

אפה היתה הכי יפה...

הילדים חייבו בשעת הסיפור וגם בשר

עת השיחה. הבינו את ההומור הפשוט

של עולם הפוך בו המבוגר מתנהג כילד

והילד כמבוגר. ועוד: אבא ממלא תפקיד

קראתי את הספר בחיוך מתמשך מתחילתו ועד סופו של הסיפור. נהניתי מעיצובו היפה. קראתי עוד הפעם, התבוננתי והרהרתי. האם אבא כזה יעורר הזדהות? קראתי את הסיפור בפני קבוצת ילדים בני 7-6 ולמדתי הרבה מתגובותיהם.

תגובות אחרות מהשיחה שבאה בעקבות הסיפור:

— איזה אבא מצחיק... אבא שלי לא פחדן!

— האבא הזה כמו ילד. איזה פחדן!

— והוא אוהב לישון בבוקר עד מאוחר...

— ולא מוצא את הבגדים שלו, כי הוא סתם זרק אותם.

* אבא עושה בושות, מאיר שלו, צייר: יוסי אבולעפיה, כתר, 1988.

חריגה מהסטראוטיפ מעוררת מחשבה

דמות האב מעוררת פליאה בעיני ילדים קטנים: אבא גדול, חזק ומבצע משימות שהילד איננו מסוגל לבצע, הוא השולט בכלי העבודה, המרכיב אותו על שכמו ונושא אותו על כתפיו. בעיניו — הוא ענק הכל יכול. שיפוטו של הילד הקטן קוטבי וחד-משמעי. נסיונו הדל מאפשר לו רק ראייה מכלילה הנעה בין שחור ולבן, טוב ורע, יפה ומכוער, חזק וחלש. לעתים מזווג ביחד תכונות חיוביות אחדות ומולם צרור תכונות שליליות. אט ויותר מציאותית ומסוגל להעריך ולאהוב את הדמות הקרובה ללבו, גם אם הוא מגלה סדקים בתרמית האידיאלית בהרפתתו של דוד שמחה ("כשדוד שמחה שר", הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1960). הוא התקבל באהבה, בה הוא זוכה עד היום הזה.

אמנם הוא אינו אבא, הוא רק דוד, בעל נשמה ילדותית מובהקת. אבא של אפרים ב"אבא עושה בשות" מספר על אב שלפני תכונותיו הייחודיות מתאים להיות אחיו של דודי שמחה... ואפילו אם הוא כזה — הוא זוכה באהבה ונתקבל בסלחנות כפי שהוא. הילת הגבורה חסרה לו, חולשותיו האנושיות מתאונות על-ידי תכונותיו הייחודיות: חביב, חם, מוצא תושיה ויש לו המצאות מעניינות וחידושים המעידים על יכולת מקורית. המפגש עם דמויות ספרותיות שונות ממתן ומעידן את הביקורת ומגבש ראייה יותר מציאותית ויותר מדוייקת.

קידים נשיים ואמא עסוקה רק בדברים הקשורים בעבודתה. בלבול התפקידים — מבוגר וילד, איש ואישה — מודגש בהגזמה ומעורר צחוק. ההקצנה הזאת מעוררת צחוק ומגרה למחשבה ולניסיון להשוות בין ההורים של אפרים לבין ההורים של משפחתם. הסוף הטוב איננו משנה את תדמיתו של אבא, אלא מבליט את ייחודו. אבא של אפרים אינו "עושה שרירים" ואינו מפגין גבריות סטראוטיפית: גבר יחידי בין הנשים ויוצר עוגת פלא. הצורה החיצונית של העוגה. "...בכלל לא יפה / בגודל צמיג / ובערך באותו הצבע". העוגה הגדולה "שתפסה חצי שולחן" מכילה בחובה את כל פלאי היצירה המקורית, חידושים והמצאות שמנצחים את השטרודל, המרציפן ובקלוזה.

"עם הסכין הוא רק נגע יצא צפוי של שוקולד ובאמצע העוגה עשרים תותים עלו מיד, על השוליים הוא לחץ קלוי מתוק משם קפץ ואז לרוחב הוא חתך וקרם ורוד עליו נשפך מלפנים ומהצד — שושן סכר פתאם פרח".

אחרי הניצחון אבא מספר לאפרים — ברצינות — על אביו שהיה אופה והוא בהיותו ילד חשב שזה לא יפה. כובע-הטבחים הלבן שהיה נראה "מטורף" חבוש על ראשו של הבן והם צועדים יד ביד "ואפרים חבק את אבא שלו / וסוף סוף היה לו נעים".

מ. ילך־שטקליס נותנת כבוד לכל אלה
שעובדים בלילות: השומר, הרפתן, הטיי־
יס, רב החובל וגם הנחתום:
גוחן על פי תנור בוער
בלילה הנחתום.
לחמו הטוב והריחן
יהי מוכן
עד אור היום.
אינו נרדם נחתום.
איננו נם
"יש לי סוד", הוצאת דביר.
עת גור נרדם. (עמ' 12).

דמות האב מוארת בהילת הגבורה
בז'נרים ספרותיים שונים — בתאור מור־
גש של ערכים מקודשים של עבודה ושל
גבורה ("אבא שלי" — זאב / פרחי בר
/ עמ' 89). ההומור הנועז נוטל לעצמו
את הזכות של שמירת הסטראוטיפ. הוא
איננו הורס ואיננו שובר, הוא מחייך על
חולשות קיימות. אין זו אירוניה ולא
סרקוזם, אלא הבלטת השוני בין אבות
שונים. ז'נרים שונים מרחיבים את הדעת
ומגמישים את השיפוט, אף מבליטים את
השוני בין אנשים שונים. דמויות שונות
ניכרות במעשיהם והן פותרות קונפליק־
טים בדרכים שונות. מכאן שהן מעוררות
חשיבה רבי־כיוונית.

רשימת ה"בושות ארוכה ארוכה —
זה היה מאד לא נעים — "או זה יהיה
מאד לא נעים". מופיע בסיפור חמש פעי־
מים ההתרגשות עולה והספק מכרסם
ויוצר מתח. רק נס יכול להתיר את הסבך
ולחביא את הנחמה. ואכן — הנס מתר־
חש — בעוגת פלא, מעשה ידי אבא...
ואפרים חבק את אבא "וסוף סוף היה
לו נעים".

לדוגמא: נשזה את "יודי שמחה" עם
"יש לי דוד בנהלל" ("פרחי בר" מאת
זאב / הוצ' הקיבוץ המאוחד 1950).
בנהלל יש לי דוד
היודע לעבוד
בכל מלאכה:
הוא חורש וזורע
וקוצר הקמה
וכך
הוא מוציא לחם מן הארמה. (עמ' 14).
דוגמה נוספת:
אבא של אפרים:
בברכה הוא אף פעם לא נכנס לעמוקים;
רק ישב עם כובע בצל.
לעומתו: "אבי למד אותי לשחות...";
אבי לימד אותי לשחות.
רחוק רחוק
עד צואר עמוד,
נכנס אתי ויעמוד.
לא פחדתי — אבי גבור... (עמ' 26).

אבא של אפרים מספר על אביו האר־
פה:
...אבא שלי היה מומחה לעוגות.
חוץ מלאפות
הוא לא עשה דבר
רק עשה לי בושות.
זה היה מאד לא נעים
לא ידעתי מה לעשות —
לשלמה היה אבא שוטר
לחיים היה אבא רופא
לקלמן היה אבא מסגר
ואבא שלי היה אופה,
זה הכובע שהייתי מחביא לו
כי חשבתי שהוא לא יפה.

בתמונה הקטנה אבא יחף וזחל על ארבע מתחת המיטה — אפרים "הבוס" עומד וכועס. בתמונה הגדולה שממול — אבא מתלבש עומד שלוב זרועות ומטיף:

"אמרתי אלף פעמים לסדר את הבגדים בערב שבבוקר יהיו מוכנים".

יש תמונות קטנות שמשלימות את התמליל. אפרים הולך עם הוריו לחתונה. אבא לבוש במכנסים קצרים והבן לבוש בחליפה ועניבה כיאה באירוע חגיגי. המאייר מוסיף תצלום — חתן, כלה ומשפחתו של אפרים... בסיפור לא מסופר על הצילום — אך הצילום מראה את לבושו יוצא הדופן של אבא. התמונה ממול מתארת את אבא כשהוא "במסעדה...מציץ בסירים" וטועם מהמאכלים.

מענין להשוות את התמונה הראשונה הפותחת את הסיפור עם התמונה האחרונה המסיימת את הסיפור. בשתי התימונות אבא ואפרים יושבים מול הטלויזיה. בפתחת הסיפור מנותקים אב ובן. יושבים במרחק אחד מהשני. אבא אוכל מצלחת שעל ברכיו ובלי לגלות ענין במה שמתרחש מול עיניו. אפרים מסתכל במרקע, עוקב בחיוך ובסקרנות אחרי התימונות. בעמוד המסיים: אבא מחבק בזרועו את אפרים. השניים צמודים זה לזה. אפרים חבוש בכובע הטבחים — שהוא הסמל להצלחת כבוד האב. הפעם שניהם קשובים ועל המרקע נראית אמא — וכפי שהיא דמות צדדית — מעין צללית — נוכחותה רק מרומזת, "היא כתבת

אפרים ילד קטן בגיל הגן. קשה לו לקבל את אביו, כי הוא מחפש בו את הסטראוטיפ של גיבור הכליכול. הסיפור מתאים לילדים שמעל גילו של אפרים שבספור, כי רק הם יבינו את ייחודו של האב את התנהגותו הלא-שגרתית, יבקרו אותו, יקבלו אותו באהבה גם אם הוא איננו מתואר בשחור-לבן. אולי הוא כמו העוגה שהוא אפה: אין לה צורה יפה "בגודל של צמיג / ובערך באותו הצבע", אבל היא מכילה בחובה גסים ונפלאות, טעם מתוק ושלל צבעים.

עיצוב הספר

האיורים מבליטים את קווי האופי הייחודיים של אבא: הוא שובב, לבבי, חם ומורד במוסכמות. דמותו המצויירת של הבן — אפרים — מביעה נאמנה את הרגשותיו: הוא מתבייש, כועס, מתרחק, מלא טענות מקטרג, מצוה ולבסוף — בא על סיפוקו ומתקרב לאבא.

תיאור מעשיו של אבא מוביל את רצף העלילה, תגובותיו של אפרים מביעות את רצף ההרגשות המזינות את העלילה. ארגון העמודים הכפולים שווה מתיחלת הספר ועד סופו. התבנית החוזרת מכוונת את המבט ומגבירה את הקשב. התמליל — בעמוד הימני מאוייר בתימונה קטנה. התמונה הממוסגרת שממול מתאר את האירוע המרכזי. התמונות הקטנות מפרטות את האירוע, מוסיפות ומשלימות. לדוגמא:

בשמונה ורבע הוא סוף סוף קם ועוד חצי שעה הוא הסתובב וחיפש...".

חדשות" ו"אפרים חשב, שהיא משהו מיוחד..." אמא מופיעה בשתי תמונות קטנות בשתייהן היא שקועה בענייניה. ניתן למצוא אותה גם בתמונה שעל שפת הים, כשהיא שקועה בקריאה. הבן מאחוריה, עוזב לנפשו. התמונות האלה מספרות יותר על האם, מאשר המלים. עמוד כפול אחד יוצא דופן: הוא

מתאר ששה מיני עוגות, נראה כתפריט מצוייר, מעורר תיאבון, מגביר את המתח ומכיין את המפנה המשמח. ספר יפה שמצטיין בהרמוניה בין התמלול לבין האיורים. כל מי שיפגוש את אבא של אפרים ואת אמו – ירגיש, כאילו הרחיב את חוג מכריו וישמור להם אמונים לתמיד.

אביגיל מהר המלכים*

מאת עדה קרן

אביגיל הגיעה עם קבוצת ילדים לקיבוץ. חבלי הקליטה, בלי הורים ובלי משפחה – קשים מאד. הכל זר: הסביבה, המנהגים, הילדות הדחקניות. אביגיל בורחת מן הקיבוץ ומגיעה לארץ הגלבוץ, היא עוברת במנהרות הזמן ופוגשת שם במכשפה היודעת הכל. היא יודעת עסקי מלוכה, יכולה לקשור קשרים עם בעלי-חיים, ומסוגלת להשתלט על דמויות טובות ורעות. במלכים, בעטלפים, בדמויות טובות ורעות. אביגיל רוצה לעזור להם ועל-ידי כך עוזרת לעצמה. בשובה מעולם החלומות ודמיונות אל המציאות – הכל נראה אחרת ומעודד.

בספר החדש של נורית זרחי משמשים מציאות ודמיון בערבוביה. מציאות קשה ואמיתית של יתמות ובדידות, יחד עם דמויות אגדתיות ומוטר השכל משולבים בהן.

הסיפור כתוב ברגש ובעוצמה. עיצוב הספר מקורי מאד. כל פרק נפתח בתמונת נוף של הארץ. יחד עם זאת מתאים הסיפור לכל מקום ולכל אדם ואינו אופייני דווקא לארצנו, אם כי השמות והמקומות ישראליים כל כך. הספר, אביגיל מהר המלכים (כאחדים מספריה של נורית זרחי) ידבר אל לב הקוראים הצעירים הרגישים ביותר האמונים על הקריאה הטובה.

* אביגיל מהר המלכים כתבה: נורית זרחי, עיצוב: דורית שרפשטיין, מסדה 1989, 56 עמ'.

נמוכות (גן, א"ב)

איתן מטריד ומציק לילדים בגן, בינו ובין רוני מתפתח עימות. איתן מציע לו להילחם כדי להוכיח לילדים, מי החזק בגן.
רוני מודאג מאוד.

הגנת רינה מביאה כלבלב לגן. הכלבלב מלקק את איתן, מרכך את לבו ויוצר קשר בינו לבין שאר ילדי הגן. ההתמודדות נמנעת ואפשר שבזכות הכלב, שוב לא יהיה איתן חריג בגן.

גמדין קטן רוצה להיות קוסם, אחיו מייעצים לו לא ללכת אל הקוסם שעל הגבעה הורודה משום שהוא קוסם רשע. אך הגמדין הקטן אינו מקשיב לעצות ולחרדות של האחים ושל האם — הוא הולך, מתקבל וזוכה לסודות הקוסם שבמזורה, שקיבל מאת הקוסם. הסיפור פשוט אין בו תחכום, המסר הנסתר הוא: גם קטן, חלש ופחדן יכול להצליח אם הוא מעז.

דובי דוביג'מה — אינו רוצה להישאר בפיג'מה. הוא רוצה לצאת אל החיים אבל חסרים לו בגדים מתאימים. בזכות סבתא המכינה לו בגדים הוא נחלץ ממעגל השינה.
לורד יש אוסף של בזבות רבות, את המתרחש אתן נשאר לרמיונם של הקוראים.

אחר הצהריים אמרה אמא תרנגולת לניקי, האפרוח הקטן שלה, כי היא צריכה ללכת לסדר משהו. גם ניקי רצה ללכת עם אמא שלו, אבל בלי-ברירה נשאר לשחק עם החברים, כושי-הכלבלב, ליפי-הברזון, מיצי-החתלתולה

זכי חזק בגן, כתבה:
עדינה בר-אל, איורים:
אורה שוורץ, ספרית
פועלים 1989, 36 עמ',
מנוקד.

הגמד גמדין והקוסם
תותן, כתבה:
שלומית
כהן-אסיף, ציירה: הלה
חבקין, הקה"מ, 1990,
24 עמ'.

דובי דוביג'מה, כתבה:
שלומית כהן-אסיף, אי-
י: בהיירב, כתור 1989,
44 עמ', מנוקד.

אמא תחזור עוד מעט,
כתבה: תמר אדר, צייר:
גיל-לי אלון, יסוד 1985,
לא ממוספר, מנוקד.

וטנטן-הארנבון, שגם האמהות שלהם יצאו לסידורים (למר ספרה לסבתא, וכדו'), קואה-קואה, הצפרדע החכמה, שמרה על כולם.

הצפרדע קואה השתדלה מאוד לשעשע את כולם אבל ניקי היה קצר-טבלנות ודאג ודאג, למרות שקואה הסבירה מדוע הסידורים גוזלים זמן כה רב. בינתיים חזרו כל האמהות, ואחרונה חורה אמא תרנגולת עם הזרעונים והעוגיות שניקי אוהב.

אסף הוא אטר יד ימינו, יש לו בעיות יומיומיות קלות. כמו: לפתוח קופסת שימורים, לרכוס כפתורים אבל יש לו גם יתרונות.

הוא מנצח ב"הורדת ידיים" ביד שמאלו מצליח לבעוט כהלכה, ברגל שמאל, במשחק כדורגל וכו'.

שתי ידיים שמאליות" זה הכינוי שהרביקו לו הילדים. אסף נוכח שיש ילדים רבים כמותו, ומתנתם בכך. צרתו איננה צרה כלל.

העכברה ביאנקה יוצאת למסע אל מכרות המלח כדי לחלץ את הילד טדי.

אליה נלווית חבורת עכברים מוזרה ובראשם ברנארד, המעריץ שלה. הסיפור גדוש מתח ומיסתורין אך סופו טוב.

המשך הסיפור "אביגדור" אודות ילד זהרפתקאותיו עם דינוזאור, שקיבל כמתנת יום הולדת כשמלאו לו חמש. זו אגדה מודרנית מדע בדיוני לילדים. הסיפור – במילים ובציורים. רוב העמוד הוא תמונה והטכסט בן ארבע עד שמונה שורות. הציורים מרהיבים ומוסיפים הרבה מעבר למילים. כך יכול הילד להזדהות עם המסופר ולהפליג על כנפי הדמיון עד לכוכבים.

חרוזים וציורים מלבבים האוצרים "חכמת-חיים" שאותה מדגים אהוד. הוא מחפש חפץ שאבד לו וכשאינו מוצא,

הספר אזל לפני שנתיים (יצא בהדפסה חדשה).

שתי ידיים שמאליות, כתב: אלי רזה, ציורים: פזית מלר-דושי, מודן 1989, 80 עמ', מנוקד.

העלמה ביאנקה במכרות המלח, כתבה: מרגרי שרפ, מאנגלית: נימה קרסו, איורים: גארת ויי ליאמסו סידרת מרגניות, זמורה ביתן 1990, 173 עמ', מנוקד.

אביגדור וכוכב הפלא, כתב: דני שגב, ציירה: טלי קריבולט, ספריית מעריב, מנוקד.

אני אוהב לחפש, כתבה: מרים רות, איורים: אר-

רה אייל, הוצ' הקה"מ
1990, לא ממוספר, מנר-
קד.

הוא אינו מצטער, כיוון שתוך כדי החיפושים הוא מוצא
דברים מעניינים לא פחות. לעיתים קורה לו נס וכשאינו
מחפש הוא מוצא, ככתוב:

אם לא אמצא פטיש
אמצא דבר אחר,
אמצא משהו מעניין יותר
כי אני אוהב לחפש
ומוצא תמיד מה שיש. (לכתות א"ב)

"יואב יאיר וקונדסי
העיר", כתבה: רבקה
פז, איורים: גלי גלי-
מיאנו, הוצאת המחברת
1990, 14 עמ', מנוקד.

באמצעות סיפורי הרפתקאותיהם ותלאותיהם של צמד
קונדסים, לומרים הילדים להכיר את כללי הזהירות בדרכים
— נושא אקטואלי וחשוב.

הספר מעוצב בצורה מיוחדת, דפיו ערוכים כעלי כותרת
של פרת, וכשקוראים את הסיפור ופותחים את כל הדפים
מתגלה הסיפור כולו.

הכתיבה בסיגנון הומוריסטי וההתייחסות לנושא היא
מנקודת ראייתם של הילדים עצמם.

לעוף כמו ציפור, כתב:
ישראל סגל, ציורים:
דוד מוסקוביץ, מסדה
1990, 57 עמ', מנוקד.

קובץ סיפורים. בסיפור הראשון "לעוף כמו ציפור", מסופר
על הילד אורי, העוקב אחרי הציפורים, ושואף לעוף כמותן.
סבו משכנע אותו לצייר אותן כדי שיוכל לעוף באמצעות
הציור. אחר-כך מופנית תשומת לבו של אורי לסוסים,
ולדגם בתחרות ציורים שנערכת בכיתה, מחליט אורי לצייר
דווקא את עצמו.

אורי זוכה בתחרות, השתכנע שלא יוכל להיות ציפור
דג או סוס. אבל צייר — כן.

גם הסיפורים האחרים כתובים בחן, ופונים אל הרמיון
ואל היצירתיות הטמונים בכל ילד.

אלעד והטרקטור, כתב-
בה: לאה נאור, איורים:
הנה אדלן, הוצאת "מס-
דה" 1990, 41 עמ', מנר-
קד.

אלעד פוחד לפתוח את הרלת, מפני שהוא חושב שמפלצת
ממתינה לו מן העבר השני. אבל אינו חושש לעלות על
טרקטור. הוא ויתר ילדי השכונה משתלטים על טרקטור
גדול שנהגו ביקש מאלעד לשמור עליו. הם בודקים את
הרכב ומאשרים שהוא כשיר לנסיעה. הנהג חוזר מוצא את
חבורת הילדים על המושב. הנהג מודה להם על השמירה
הקפדנית ונוסע לו.

סיפור בחרוזים על סימני מחלה ובדיקות הרופא, הסבר ציורי על תפקידן של התרופות. סיפור חביב ומרגיע מלווה בציורים מרגימים.

לא מואכ בכלל, כתב:
ד"ר אריאל קדר, איור-
רים: אלכסנדרו ברטפ-
לד, הוצ' אלחנן רובינש-
טיין 1989, לא ממוספר,
מנוקד.

ספר שמטרתו להכין את הילדים, לקראת נסיעת ההורים לחו"ל. הספר עונה על שאלות כמו: איפוא חוץ לארץ, כמה זמן ישוהו ההורים שם, אלו זכויות יש להם אצל סבא וסבתא? ובדומה לכך. הרקע החברתי, המשתקף בספר הוא שפע כלכלי, נוחיות ומתן פיצוי חומרי לילדים על ההיעדרות הזמנית של ההורים.

לימפו ולימפה, כתב:
צביקה רייטר, אייר:
ישראל רוזנבוים, הוצ'
מסדה 1990, 21 עמ',
מנוקד.

הסיפור לימפו ולימפה מכיל בתוך סיפור מסגרת מושגים מדעיים, מתורת החיסון (אימונולוגיה) כמו: תאי מערכת החיסון, נוגדנים וכו'.

אבא ואמא נוסעים
לחו"ל, כתבו: ציפי גון-
גרוס ועשי וינשטיין, איור-
רים: נורית צרפתי, עם
עובד 1990, מנוקד, 24
עמ'.

המחבר מניח שהילד מבקש לדעת מה קורה בגופו בעת מחלה, גם אם הוא לא שואל על כך באופן ברור. בסוף הספר יש רשימת מונחים עם הסברים קצרים. על פיהם יוכלו ההורים להסביר יותר לילדים שישאלו על הכתוב בספר.

לכיתות בינוניות

דינקה היא ילדה בת 8, שובבה, מלאת דמיון וטמפרמנט היא גרה עם אמה, שתי אחיותיה ואחות של אמא בבית קיט על שפת הוולגה. אבא הוא מהפכן הרוצה להפיל את שלטון הצאר, ונמצא במקום סתר.

דינקה, כתבה: ולנטינה
אויסבה, תרגמה: דוידה
קרול, צייר: ניקודא זינ-
גר, כתר, ראשית קריאה
1990, 203 עמ'.

דינקה מתיידדת עם לנקה נער יתום הנמלט ממעבידו בעל סירה, המכה אותו. הם עוברים הרפתקאות רבות יחד.

דינקה מרוויחה כסף למענו ושניהם מסייעים לסטודנטים מהפכניים.

לבסוף, לנקה מאומץ ע"י משפחתה של דינקה.

מבחר סיפורי אגדה, שהם חגיגה של דימיון ומציאות משולבים "הבה ארקוד עם ילדתי", הוא סיפורה של עמליה, בת ה-10 הגרה עם סבתה בת ה-110, השתיים מסתדרות מצויין ובשיר "הבה ארקוד עם ילדתי" מרדימה הקטנה את הזקנה. בשל מחלת הילדה מעבירים את סבא קרפי לבית-אבות – אך עמליה מוציאה אותה משם והשתיים ממשיכות לחיות יחדיו באושר. "האיכר הטוב" הוא סיפור על איש רע לב וקמצן שהופך לטוב ונדיב. בזכות אשתו ובתו המאמינות בטוב-לבו, הוא מחלק את כל רכושו לניזוקים ואח"כ כל בני הכפר תומכים בו. בסיפורים חן והומור.

27 סיפורים קצרים מסופרים בגוף ראשון. כולם סובבים סביב המחשב, משחקי המחשב וסביב עולם הילדות. תלמיד חדש מגיע לשיעורים ורכילות "חוגגת", במהלך השיעור, בשל "טלפון שבור". גידול כלב במציאות ועל מסך המחשב. איך מחמיץ הגיבור חברות עם ילדה שהוא מחבב בגלל שהוא שונא מאכלי גבינה האהובים עליה. משחקי כדורגל במציאות ובמחשב, איך עור המחשב להכין את הארוחה ולסדר את הבית לכבוד שובה של אמא מבית ההבראה. לרוב הסיפורים מוסר השכל ומסר חינוכי.

ראה קטלוג מנומק מס' 1, עמ' 14, ערך 24.

ראשון מבין ארבעה כרכים של "דפי תמר" יומנה של תמר, שנכתב ברציפות מגיל אחת-עשרה ועד מלאת לה חמש-עשרה. שני הכרכים הראשונים של הסדרה מכסים שנתיים בקיבוץ. ולפנינו הראשון שבהם. ביומן נרשמו כל האירועים שנראו חשובים לתמר בבית-

הנסיכה מגן העדן ועוד סיפורים, כתבה: אלינור פרגין, תירגמה: דליה רביקוביץ, ציירה: אדר' רד ארדיון, הוצ' מחב' רות לספרות תשמ"ט, 172 עמ', מנוקד.

מחשב השעשועים שלי, כתב: אלי רוה, הוצאת "מורן" 1990, 120 עמ'.

איזבל, הנסיכה ירוקת העיניים, כתבה: נעמי קיטרון, צייר: יקי קאופ-מן 1990, הוצאה מחוד' שת, 119 עמ', הוצאה קודמת תשל'.

דפי חמר בקבוץ רמון שבעמק, כתבה: דבורה עומר, ציירה: חוה נתן, הוצ' עמיחי 1988, (הוצאה מחודשת של

הספר שראה אור בשנת
1962, 184 עמ'.

בצל עץ השקמה, כת-
בה: גאולה קדם, ציירה:
בינה גבירץ, הוצאת
שמואל זימזון, 1989,
160 עמ'.

זה קרה בקיבוץ, (אנ-
תולוגיה) ערכו: אמירה
הגני ורחל שביט, איר-
רים: יעקב גוטרמן, ספ-
רית פועלים, 1990, 194
עמ', מנוקד.

הספר הירוק, (עולם
האגדה), כתב: אנדו
לנג, תירגמו: יעל זיידמן
ומיכאל חזק, איורים:
ה. ג. פורד, ציורי צבע:
תמר בריזאב, הוצאת
מחברות לספרות, 1990,
173 עמ'.

מסע הקסם אל ממלכת
הגמדים והענקים, מבחר
מעשיות, תירגם וערך:
שלמה אבס, הוצ'
"עגור", 1990, 131 עמ'.

הספר, בחברת הילדים ובמשפחה, בספר גם סיפורים על
חגים על מסעות ואגדות שסיפר אביה של תמר.

זכרונות ילדות של הסופרת. סיפורים על חבורת ילדים
והרפתקאותיהם, כשבמרכז הכיכר, ובה, עץ השיקמה; על
שמואליק אוגר הגוגואים - 5000 - ומקום המחבוא
המיוחד שלהם. איך התידדו הילדים, ובייחוד צביקה עם
העיור וכלבו עו; איך עזרו לו למצוא את הכלב שאבד,
כיצד הכינו סוכריות דבש ונאלצו להיעזר במכבי האש,
כדי להיחלץ מהדבורים שהגיעו, ואיך הקימו סוכה בכיכר.
(ברשיון העירייה, כמובן).

קובץ סיפורים שנאספו מהווי הקיבוץ וסופרו מאב לבן.
המכנה המשותף של הסיפורים הוא, הקירבה לאדמה
ולבעלי החיים, הענפים החקלאיים, ועלילותיהם של ילדי
הקיבוץ, בהווי החיים המיוחד להם. ניכר רצונם של הכות-
רים לחנך את הבנים בדרכם של האבות.
העיצוב נאה ושופע איורים, חלקם בצבעים.

בספר אגדות ומעשיות משל עמים שונים (קדמו לו, הספר
הכחול - ובו 33 אגדות ומעשיות מן הפולקלור האירופאי
- הספר האדום והספר הצהוב).

לנג אסף, עיבד ועידן את האגדות. בפתח כל אגדה
הקדמה קצרה, המספרת על מקור הסיפור, מי כתב, או מי
תירגם אותה, בראשונה.
מקורן של האגדות בארצות, ארמניה, סודאן, תורכיה,
דנמרק, הודו ולוב.

הסגנון המיוחד של לנג נשמר בתרגום שהוא רהוט
וקולח. האיורים של הג פורד נלקחו מן המקור האנגלי.

לקט מעשיות עמים על ענקים וגמדים, גם המלכים הנסיכות,
החכמים והשוטים אינם נעדרים.
האיורים לוקטו מקבצים שונים. ללא ציון המקור, הזד-
דפסה נאה, העריכה הלשונית איננה מושלמת, והשפה
אינה רהוטה.

סיפורים אמיתיים, מנסיגה של רופאת חיות, אילתית, צעירה.

הסיפורים משעשעים ומעניינים. הם עשויים להיות שיי- מושיים וללמד את מגדלי בעלי-החיים. מתי וכיצד לטפל בבעל-חיים חולה באמצעים ביתיים, ומתי יש לבקש עצת רופא.

לא רק חובבי בעלי-החיים, ימצאו עניין בספר.

מסופר על הכלב שלומפר ועלילותיו בעת ירידת המשפחה האהובה עליו, במיוחד הבן אייל, לארה"ב. הכלב והילד מתגעגעים אחד לשני ואינם מתרגלים למקומם החדש. אייל סובל בארצו החדשה ושלומפר, בכלל לא מסכים להיקלט בבית השכנים בבאר-שבע. אחרי הרפתקאות רבות של בריחות ושייט באונייה, מתאחדים הילד וכלבו ואפילו המשפחה רואה כי טוב – ומתכוונת לשוב ארצה. המחברת האנישה במידה רבה מדי את הכלב שלומפר, הוא מדבר, מתווכח, עצוב, שמח ואפילו מתאהב באופן רציני בכלבה, נעימה...

בספר יש מסר חינוכי-ציוני על אהבת הארץ וכמובן אהבת בעלי-חיים.

זהו ספר הדרכה או ספר עזר למורה של מולדת, או גם למורה לטבע, גיורא הגמל, בעל חיים מואנש, מדריך את הטיולים היורדים דרומה. השם "מורן" מטעה. כי כל המידע שבספר מתחיל מתחנה ראשונה בטבח, וממשיך דרומה, שמורת החיבר תמנע אילת. שמורת האלמוגים, עין נטפים ומסתים בקניון האדום. אין עלילה בספר. אך יש כאמור מידע על האיזור ויש גם הדרכה למטיילים אין להתכונן, איזה ציוד לקחת. יש בספר "פינות" (פינת-חי וכדו') שמעשירות את הקורא בידע חשוב.

בספר חמישה עשר פרקים, כולל: אחרית דבר. חבורת טב"ע – (טיילים בנוף ועתיקות) היא חבורת נערים ונערות היוצאים לסייר במקומות קסומים בארץ. הפעם יצאו בני החבורה לטיול בנחל מערות ונתקלו בחבורת בני-בליעל. חבורה של מבריחי סמים שאינה

מרפאת החיות של רוח- ליה, כתבו: רחל זילבר- מן ואביבה דקל, איר- רים: גיורא רוטמן, הוצ- את הקה"מ 1990, 79 עמ'.

שלומפר, כתבה: נגה מרון, הוצאת ירון גולן 1989, 157 עמ', מנוקד. מדין ועד אילת ועוד קצת, כתב: בכר יוסי, צילומים: שי גנות, דוד פילוסוף, זמורה ביתן 1989, 72 עמ', מנוקד.

חבורת טב"ע והמברי- חים מנחל מערות, כתב: דני ברק, אייר: יעקב גוטרמן, הוצאת עמיחי 1989, 102 עמ'.

נרתעת מסיכון חזיהם של הנערים שיצאו ליהנות בחיק הטבע.

הסופר משלב בסיפורו תיאורים של אתרים בארץ ומספר גם על עברם.

הספר הופיע תחילה במהדורה מקוצרת בשבועון "כולנו".

לכתות גבוהות

סיפורו של נער יהודי, בן למשפחה מבוססת ושורשית וחונך תנועת נוער ציונית שנקלע לאימיה-השואה בתקופת מלחמת העולם השנייה הוא מספר על תקופת פרוץ המלחמה בריחתו מהגרמנים ושנות סבלו בכלא הרוסי.

הסיפור כתוב בפשטות ובכנות, ונזכרים בו דברי אמת. עולה מתוכו האחוזה היהודית המתבטאת בעזרה הדדית, בין צעירים וקשישים.

הספר מצטרף לערויות הרבות, על תקופת השואה ועל הנדודים ברוסיה.

הסיפור מבוסס על מעשה שהיה ומתאר את קורותיה של משפחה יהודיה, מעת בריחתה בדרכים מסוכנות ממדינה ערבית אויבת ועוינת. בספר תיאור ההרפתקאות והטל-טולים שעברו על המשפחה עד הגיעה בשלום למדינת ישראל.

המהברת מתארת היטב את הדמויות המשאירות רישומן הרב על הקורא בהן – פנטלון, ראש חבורת מבריחי-הגבול, עורך הדין הערבי המנסה להתנכל לבורחים גם מעבר לגבול. וכן דמותו ומלחמתו של שמואל בן הרב. הסיפור מותח וקריא.

בלב מדבר סהרה רחבי-הידיים, בין הרי הוגאר ושבטי הטוארגי, שוכנת ממלכה עתיקת-ימים שמושלת בה מלכה המושכת אליה חוקרי-ארצות וקצינים המסכנים את נפשם כדי להגיע אליה.

זהו סיפור הרפתקאות של קצין שיצא למסעות עם חברו. החבר נרצח והמספר ששרד יוצא שוב לדרך, למרות הסכנות הצפויות לו.

בתופת הנאצית ובגיהנום הסטאליניסטי, כתב: חי-ים עמנואל לופטמן, נבו, 1990.

"הבריחה", כתבה: אס-תר שטרייט וורצל, הוצ' את "עמיה" 1989, מהד' דורה מהודשת (הקודמת בשנת 1973 בהוצאת "מסדה"), 186 עמ'.

אטלנטיס, כתב: פייר בנואה, תרגמה: אביטל ענבר, ספריית פועלים, סדרת נעורים 1989, 233 עמ'.

סיפור שבו העלילה והמיסתורין שלובים.

סיפור עלילה הרפתקני מרתק על קבוצת ילדים שיצאו עם מורתם לחפש ציורי סלע עתיקים במערות, בעוד כל אנשי העיירה יוצאים לפיקניק. סופת הציקלין הפוקדת במפתיע את המקום זורעת חרס וחורבן ומנתקת את הילדים מהר-ריהם.

בספר יש גילויי גבורה בצד חולשות ופחדים טבעיים. הרמויות עגולות ומשכנעות. הילדים מתמודדים עם אסונות ובעיות קשות, תוך עזרה לזולת והמבוגרים החוזרים לעיירה מוצאים ילדים מבוגרים יותר, שנלחמו באינתי הטבע. הספר נקרא בנשימה עצורה. והוא ממיטב הספרות ההרפתקנית. השם "סוף העולם" הולם את תחושת הגיבורים. ילדים בכל הגילים, שואלים שאלות הנובעות מסקרנות שבהכרת הגוף ומן הסקרנות לגבי זהותם המינית.

לכל הגילאים

ילדים בכל הגילים, שואלים שאלות הנובעות מסקרנות שבהכרת הגוף ומן הסקרנות לגבי זהותם המינית. הספר "לדבר מין עם ילדך" מציג את השאלות העשויות להישאל, וגם מסווג אותן לרמות גיל שונות, תוך מתן הסבר על התהליכים שהילדים עוברים בכל גיל. המחברים מאפשרים להורים להתמודד עם השאלות, מבלי להיכנס למבוכה תוך סיפור האמת. הילד מקבל תשובה אמינה וכנה בהתאם לגילו.

(המשך מעמוד 31)

הרחבתי במקצת על העלייה הרוסית, אך בעיקרו של דבר המתואר תקף גם לגבי עולים מארצות אחרות – עם וריאנטים שונים. מחנך העוסק בקליטת עליה, במוסד חינוכי כלשהו – בייס או מוסד פנימייתי – חייב להכיר את הבעייה ביסודה, וטוב יעשה אם יפנה אל הספרים שהזכרתי, וגם לאלה שלא הזכרתי – כדי להתוודע אל הבעייה לעומקה. אם ירע להסיק את המסקנות המתבקשות על-סמך הנסיון של אחרים, כי אז תהליך הקליטה יהיה קל יותר לקולט ולנקלט כאחד.

סוף העולם, כתב: איבן סאוטהול, תירגמה: דר' רית וינר, צייר: ג'ים פיי-ליפס, הקה"מ 1989, עמ' 172.

לדבר על מין עם ילדך, כתבו: ד"ר מירם קלדרון וד"ר ג'יימס ו. ראמי, תרגמה: טלי דודזין, אי-י: יקי הופמן, מעריב 1990.

ה ת ו כ ן

4		עלייה וקליטה והשתקמותן בספרותנו לילדים ולנוער, נושא הכנס החצוי-שנתי תשי"ן המצחיקה עם העגילים — ד"ר לאה חובב
		"שבועת האדרה" ו"ידידות במבחן" מזווית ראייה של הסופרת — ד"ר דורית אורגד
14		"צברים" ועולים בשנות ה-20 וה-30 — אלכס זהבי
17		קולטי העלייה בראי ספרות ילדים — ירדנה הדס
21		הקליטה במוסדות חינוך פנימייתיים — גרשון ברגסון
27		סיפורי מקום מעבר לזמן — רות גפן-דותן
32		אחרים מכתבים סגנון — אילן שיינפלד
38		עיון ומחקר
40		ספרות ילדים רוסית בעשור האחרון — ד"ר אסתר גיא-טרטי
43		עתוני הילדים מאז ועד עתה — צפרירה גר
47		הערת עורך 'כולנו' — דוד פאינס
		מתודה
48		נושא קליטת עלייה — הרצליה רו
		ביקורת
		במבט ראשון: ארץ וכת מיץ אבטיח כדבש / צריך ל... / מעשה באזן המן / תעלולי צמד חמד — ג. ברגסון
52		נועה תנוע — ע.ק.
54		איזה אבא מצחיק — מרים רות
55		אביגיל מהר המלכים — עדה קרן
59		ממדף הספרים
60		תוכן בעברית
69		תוכן באנגלית
70		

רשימת המשתתפים בחוברת

אורגד דורית — סופרת / ברגסון גרשון — חוקר ספרות ילדים, משרד החינוך והתרבות / גפן-דותן רות — מכללת תל-חי / גר צפרירה — סופרת, מבקרת / הדס ירדנה — סופרת, סמינר ע"ש שיין / זהבי אלכס — מבקר ספרות / טרסי-גיא אסתר — מבקרת / חובב לאה — חוקרת ומרצה, בימ"ד למורות וגננות "אפרתה" / פאינס דוד — עורך "כולנו" / קרן עדה — משרד החינוך והתרבות / רו הרצליה — סופרת ומבקרת, מרצה בספרות ילדים / שיינפלד אילן — סופר ומבקר / שנער לאה — סופרת.

CONTENTS

"Aliyah and Absorption as Reflected in our Children's and Youth Literature" — Mid-Year Conference, 1990

The Funny Girl with the Ear-rings	<i>Dr. Leah Hovav</i>	4
The 'Adara' Oath and "A Test of Friendship" — A Writer's Point of View	<i>Dr. Dorit Orgad</i>	14
Sabras and Immigrants in the 20's and the 30's	<i>Alex Zahavi</i>	17
"Absorbing Immigration" as mirrored in Children's Literature	<i>Yardena Hadas</i>	21
Absorption in Boarding Schools	<i>Gershon Bergson</i>	27
Stories of Places Beyond Time	<i>Ruth Gefen-Dotan</i>	32
Sites Dictate Style	<i>Ilan Shoenfeld</i>	38

STUDY AND RESEARCH

Children's Literature from Russia in the Last Decade	<i>Dr. Esther Gai-Tarsi</i>	40
Children's Newspapers — Of the Past and of Today	<i>Zafrira Gar</i>	43
Comment by the Editor of "Kulanu"	<i>David Faines</i>	47

METHODOLOGY

On the Subject of Immigrant Absorption	<i>Herzlia Raz</i>	48
--	--------------------	----

REVIEW

At First Glance: A Land Flowing with Water-Melon Juice		
Like Honey / We Must... /		
A Story about Hamman taschen /		
The Adventures of a Fine Pair	<i>G. Bergson</i>	52
Noah Will Move	<i>A. Keren</i>	55
What a Funny Father	<i>Miriam Roth</i>	55
Abigail from King's Mountain	<i>A. Keren</i>	59
Simple and Lofty Poetry	<i>Leah Shinar</i>	60

OFF THE BOOKSHELF		60
-------------------	--	----

Hebrew Contents		69
English Contents		70